

Pazolini 3

Olovne godine

Članci i polemike 1973–1975

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

Pier Paolo Pasolini
OLOVNE GODINE
ČLANCI I POLEMIKE
1973–75.

Svi izvori su navedeni uz tekstove.

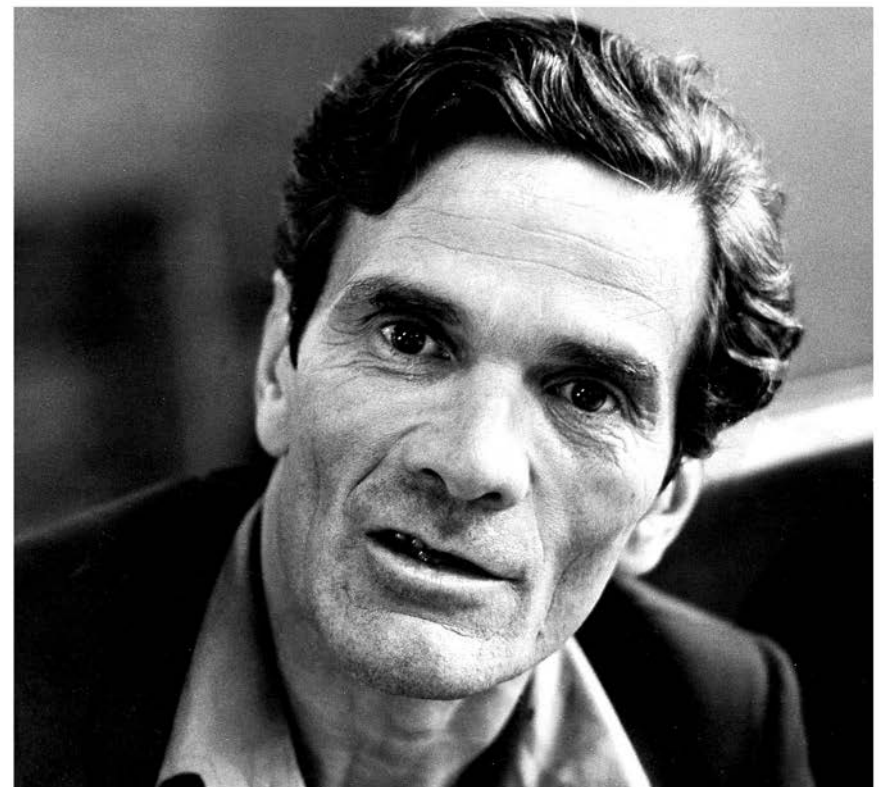
Preveo i priredio: Aleksa Golijanin, 2013–2015.

aleksa.golijanin@gmail.com

<http://anarhija-blok45.net1zen.com>

ZAJEDNIČKA ARHIVA

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

Treći deo
Olovne godine

*„Seks, smrt, političke strasti, to su
proste stvari kojima sam posvetio svoje
elegično srce... U mom životu nema
ničeg drugog.“*

Foto: Dino Pedriali 1975.

Akulturacion i akulturacija

Akulturacion i akulturacija	5
Oblik grada	9
Studija o antropološkoj revoluciji u Italiji	17
Dva skromna predloga za ukidanje kriminala u Italiji	22
Izvan Palate	29
Demohrišćanskim vođama treba suditi	34
Bezlična vlast ili O pravom fašizmu i zato pravom antifašizmu	40
Kakav je ovo „udar“? Ja znam.	45
Vakuum vlasti u Italiji ili „članak o svicima“	51

Mnogi se (u ovoj fazi *austerity*) žale na nedostatak kulturnog i društvenog života izvan „zlog“ centra, u „dobrim“ periferijama (koje se vide kao spavaonice bez zelenila, usluga, autonomije, pravih ljudskih odnosa). To je samo retoričko žaljenje. Kad bi u periferijama i bilo toga zbog čijeg se nedostatka jadikuje, to bi se opet organizovalo iz centra. Onog istog centra koji je za svega nekoliko godina uništio sve periferne kulture, koje su do skora znale kako da obezbede vlastiti život, u osnovi slobodan, čak i u onim siromašnijim ili čak najbednijim predgrađima.

Nikakav fašistički centralizam nije mogao da postigne ono što je uradio centralizam potrošačkog društva. Fašizam je propagirao model, reakcionaran i monumentaln, ali koji je ostao mrtvo slovo na papiru. Sve te različite, posebne kulture (seljačke, podproleterske, radničke) nepokolebljivo su nastavile da se razvijaju prema svojim starim modelima: represija se ograničavala na to da dobije njihov pristanak na rečima. Danas je, međutim, pristajanje na modele koje nameće centar potpuno i bezuslovno. Stvarni kulturni modeli postali su otpadnici. Njihovo negiranje je potpuno. Zato se može reći da je „tolerancija“ hedonističke ideologije, koju nova vlast promovise, najgori oblik represije u ljudskoj istoriji. Kako se takva represija mogla sprovesti? Kroz dve revolucije, koje su se dogodile unutar buržoaske organizacije: revoluciju infrastrukture i revoluciju informacionog sistema.

Putevi, motorizacija, itd., tesno su povezali periferiju s centrom i tako poništili svaku materijalnu udaljenost. Ipak, revolucija informacionog sistema bila je još radikalnija i presudnija. Pomoću televizije, centar je asimilovao celu zemlju, koja je istorijski bila tako bogata raznolikim, originalnim kulturama. Počelo je destruktivno uniformisanje svega autentičnog i konkretnog. Kao što sam rekao, centar je nametnuo svoje

---

¹ U originalu na engleskom. Ovde, „mere štednje“, kao deo državne ekonomske politike.

modele: modele koje zahteva nova industrijalizacija, kojoj više nije dovoljan „čovjek koji konzumira“ i koja više ne dopušta da se zamisli ijedna druga ideologija, osim ideologije potrošnje. To je neolaički hedonizam, slep za sve ljudske vrednosti, kojem su strana sva ljudska znanja.

Prethodna ideologija koju je vlast promovisala i nametala bila je, kao što znate, religija: katolicizam je u stvari bio jedini zvanični kulturni fenomen koji je „uniformisao“ Italijane. Ona je sada postala takmac novom kulturnom fenomenu koji teži „uniformisanju“, masovnom hedonizmu, ali i takmac kojeg je nova vlast, od pre nekoliko godina, počela da likvidira. U modelu Mladog Muškarca i Mlade Žene, koji televizija promovise i nameće, zaista nema ničeg religioznog. To su samo dve osobe koje život vrednuju kroz svoja potrošna dobra (naravno, nedeljom oni i dalje idu na misu: automobilom).

Italijani su sa oduševljenjem prihvatili taj novi model, koji im je televizija nametnula prema normama Proizvodnje, stvoriteljke blagostanja (ili, bolje, spasiteljke od bede). Prihvatili su ga, ali da li ga mogu i ostvariti?

Nisu. Oni taj model ili ostvaruju samo delimično, materijalno, čime postaju njegova karikatura, ili u tako maloj meri da postaju njegove žrtve. Frustracija ili čak neurotična strepnja već su postali kolektivno stanje duha. Na primer, podproletarijat je do pre nekoliko godina poštovao svoju kulturu i nije se stideo svog neznanja. Naprotiv, bio je ponosan na sopstveni pučki model nepismenosti, zato što je ovaj bio upućen u tajnu stvarnosti. Na „tatine sinove“ iz redova malograđanštine gledali su s određenim izazivačkim prezirom i držali se na odstojanju od njih, čak i kada bi bili prisiljeni da im služe.

Danas, naprotiv, oni počinju da se stide svog neznanja: oni se odriču sopstvenog kulturnog modela (najmlađi ga se više i ne sećaju, oni su ga potpuno izgubili), pri čemu se u novi model, koji pokušavaju da oponašaju, nepismenost i neotesanost nikako ne uklapaju. Dečaci iz potklase, poniženi, brišu iz svojih ličnih karti nazive svojih zanata da bi ih zamenili izrazom „student“. Naravno, od kada su počeli da se stide svog neznanja, počeli su da preziru i kulturu (tipično malograđanska crta, koju su poprimili oponašanjem). U isto vreme, malograđanski mladić, u svom prilagođavanju televizijskom modelu, koji stvara i želi njegova klasa, tako da je za njega u osnovi prirodan, postaje začuđujuće neote-

san i nesrećan. Ako su se podproleteriti „pograđanili“, buržujci (građani) su se podproletarizovali. Kultura koja se tako stvara, budući tehnološka i strogo pragmatična, ne dopušta da se onaj stari „čovjek“, koji je još u njima, dalje razvija. To za posledicu ima svojevršno sužavanje njihovih intelektualnih i moralnih sposobnosti.

Odgovornost televizije u svemu tome je ogromna. Sigurno ne kao „tehničkog sredstva“ već kao sredstva moći, koje je i samo moć. Televizija nije samo mesto kroz koje prolaze poruke već centralno mesto za obradu poruka. To je mesto u kojem se konkretizuje mentalitet koji inače ne bi znao gde da se smesti. Kroz duh televizije, u stvarnosti se na konkretan način manifestuje duh nove vlasti.

Nema sumnje (rezultati su vidljivi) da je televizija autoritarna i represivna kao nijedno drugo sredstvo informisanja na svetu. Fašističke novine i musolinijevske parole ispisane na zidovima seoskih kuća, smešni su (bolno), kao i poređenje između pluga i traktora. Ponavljam, fašizam nije bio u stanju da značajnije zagrebe dušu italijanskog naroda: novi fašizam, kroz nova sredstva komunikacije i informisanja (naročito televiziju), nije je samo okrznuo nego ju je pocepao, oskrnavio, unakazio zauvek...

Pier Paolo Pasolini, „Acculturazione e acculturazione“, prvi put objavljeno u *Corriere della sera*, 9. XII 1973, pod naslovom „Sfida ai dirigenti della televisione“ (Izazov upućen rukovodiocima televizije). Drugi deo članka, sam „Izazov“, nije objavljen u zbirci *Scritti corsari* (1975), odakle je preuzeta ova verzija članka, kao ni u velikoj antologiji Pasolinijevih političkih i socioloških članka i eseja, P. P. Pasolini, *Saggi sulla politica e sulla società* (Mondadori, Milano, 1999).

Oblik grada

Pjer Paolo Pazolini (tekst) i Paolo Brunato (režija)
Dokumentarni film (1973)

Orte

Sana'a

ORTE

Izabrao sam jedan grad – grad Orte...² Naime, za svoju temu sam izabrao oblik jednog grada, profil jednog grada.

Evo (*stoji iza kamere*) ... Ono što želim da kažem je sledeće: prvo sam kadrirao Orte, da bih prikazao savršenstvo njegovog stila, njegovu savršenu i apsolutnu formu. To je ovaj pogled, manje ili više.

(Panorama starog grada.)

Ali, treba samo malo da pomerim ovu stvar ovde, na kameri, i grad-ska forma, njegov profil, njegova arhitektonska masa, biva uzdrmana, pokvarena i izobličena nečim stranim – tom zgradom levo. Vidiš?

(Bezlična, moderna višespratnica.)

To je problem o kojem ti pričam. Pošto ne mogu da se obraćam nekoj nepoznatoj televizijskoj publici, koju čak ne mogu ni da vidim, govorim tebi (Ninetto Davoli), zato što si me pratio u mom radu. Često si me video kako se hvatam u koštac sa ovim problemom. Mnogo puta sam išao van Italije, da bih snimio neki film – u Maroko, Persiju, Eritreju – i često sam imao mnogo problema u snimanju scena u kojima se neki grad vidi u celini. Često si mogao da me vidiš kako psujem i besnim zbog toga što su plan i apsolutna čistota oblika nekog grada bili uništeni nečim modernim i stranim, što se uopšte nije uklapalo u profil grada, u tu gradsku formu koju bih izabrao.

Sada vidimo Orte iz druge perspektive. Vidi se i ta tipična plavičasto-smeđa izmaglica, koju ćeš pronaći na velikim renesansnim slikama iz severne Evrope. Ako to uhvatim u kadar, dobiću još savršeniju panoramu. Oblik grada u njegovom najsavršenijem izdanju.

² Orte: drevni gradić u provinciji Viterbo, u regionu Lacio, 60 kilometara severno od Rima.

Ali, ako pomerim objektiv s leva na desno, ono što sam malopre spomenuo, događa se opet, samo u još gore obliku. Tamo skroz desno, grad se završava veličanstvenim akvaduktom, napravljenim od smeđe zemlje, ali odmah desno od njega nalaze se druge moderne zgrade. Neću reći da su užasne, ali recimo da su krajnje osrednje, proste, nemaštovite, neinventivne... To su stambene zgrade za radnike, što je apsolutno neophodno; ali, u toj tački, one postaju element koji narušavaju savršeni oblik grada, kao i ona zgrada koju smo malopre videli.

Ono što me tu uznemirava, boli, vređa i čak dovodi do besa, kod tih radničkih zgrada, koje su svakako neophodne – i koje su, uz malo razmišljanja, mogle da se podignu i na nekom drugom mestu... Šta me tu toliko pogađa? To je činjenica da one pripadaju drugom svetu. Njihov stilski karakter je potpuno drugačiji od onog koji odlikuje stari Orte. Mešavina te dve stvari je ono što me uznemirava. Ona kviri i deformiše oblik grada, njegov stil. To je ono što mi izaziva najveću patnju, ne samo zbog mog možda prekomerno razvijenog osećaja za estetiku, zbog moje *anima bella*, već i zato što sam snimio mnogo istorijskih filmova u kojima je to bio sasvim konkretan, praktičan problem. To nije samo neki italijanski problem. To se danas sreće svuda, naročito u Trećem svetu.

Na primer, u Persiji, koja ima potpuno drugačiji sistem vlasti, s nekom vrstom imperatora, šahom, dešava se ista stvar, samo u još gore obliku. Sećam se prelepog grada po imenu Jazd,³ koji se nalazi u Persijskom zalivu, nadomak pustinje. Bio je predivan, zato što su svi takvi gradovi imali drevni ventilacioni sistem, star 2.000 ili 3.000 godina, koji je tada još bio potpuno očuvan, sa kulama koje su hvatale vetar i usmeravale ga dole u grad. I tako su gradskom panoramom dominirali ti ventilatori, koji su izgledali kao grčki ili egipatski drevni hramovi. To je zaista bilo čuderno. Ali, sada je sve to uništeno, kao u tepih-bombardovanju. Šah ih je porušio, da bi svojim podanicima, svom narodu, pokazao kako je Persija moderna, progresivna zemlja, itd.

Ali, to se dešava i u zemljama koje su sušta suprotnost Persiji – u komunističkim zemljama, kao što je Aden (Južni Jemen), kojim vladaju komunistički ekstremisti. Tamo se nalazi jedan drevni, primorski grad, Al Mukala, u kojem se, malo dublje u kopnu, nalazi veličanstve-

³ Pazolini kaže da se grad nalazi „u Persijskom zalivu“, ali Jazd se nalazi u centralnom Iranu, daleko od mora, iako zaista „nadomak pustinje“.

na, granitna kapija, bela, kao i ceo grad. I sada, pošto se čak i u Adenu saobraćaj malo pojačao – posle oslobođenja od vladavine emira, itd. – tamo ima nešto više kamiona, za koje je ta kapija preuska. I oni su je digli u vazduh – i bili tako ponosni zbog toga što su razneli tu čudernu kapiju! Svečano su objavili kako je „revolucija oslobodila Al Mukalu od tog tereta prošlosti“.

(*Kadrovi iz dokumentarnog filma „Zidine Sane“.*)

Da ne spominjem Sanu, taj čuderni grad u Severnom Jemenu, smešten u pustinji, kao neka rustična Venecija. On se sada praktično uništava, naročito gradski bedem, koji je mu davao taj lepi oblik, kao i tolikim drugim drevnim gradovima.⁴

Ili Nepal, koji je u stvari i dalje praktično netaknut, naročito grad Bagdaon, koji je skoro isti kao i pre 3.000 godina. Ali, oblik Katmandua je doslovno uništen. Spomenici su ostali, ali oni nisu problem. Njih je lako sačuvati. Ono što je teško sačuvati je celina gradske forme.

(*Nekoliko prizora iz Katmandua.*)

Prema tome, to je problem s kojim se suočavamo u svim zemljama, širom sveta. Ali, mene, naravno, najviše zabrinjava činjenica da se to dešava i u Italiji.

(*Kamera se opet vraća u Orte i prikazuje neke primere mešanja starih i novih zdanja.*)

Kada je reč o Ortu, želim da dodam sledeće: kada kažem da sam za svoju temu izabrao oblik jednog grada, onda mislim kako ta forma dolazi do izražaja na najčistiji način kada se sagleda naspram svoje prirodne pozadine. Na primer, oblik grada Orta izgleda tako celovito zato što se uzdiže iznad ovih smeđih, jesenjih brda, utonulih u tu plavičastu izmaglicu, naspram sivog neba. A one zgrade za radnike, koje sam prikazao na početku, šta one u stvari narušavaju? One pre svega narušavaju odnos

⁴ Sana je izbegla najgoru sudbinu, dobrim delom zahvaljujući i Pazolinijevom dokumentarcu, *Zidine Sane (Le Mura Di Sana'a, 1971)*, čiji podnaslov glasi: „Dokumentarni film u formi apela upućenog UNESCO.“ Na toj lokaciji Pazolini je snimio i neke scene iz svog filma *Dekameron (1971)*. U vreme kada je snimao ovaj dokumentarac (1974), izjavio je: „Jedan od mojih snova je da doprinesem očuvanju Sane i drugih gradova, njihovih istorijskih središta. Boriću se za taj san, ići ću i u UNESCO.“ Godine 1986. UNESCO je proglasio Sanu za deo Svetske kulturne baštine.

između oblika grada i prirode. Pitanje oblika grada i problem očuvanja njegovog prirodnog okruženja, jeste jedno te isto pitanje.

Orte je primer grada koji je i dalje veoma lep. Njegova panorama je i dalje praktično savršena, ako izuzmemo onih nekoliko promašaja, koje sam spomenuo s toliko bola. Ali, iako se u slučaju Orta može govoriti samo o manjoj šteti, u odnosu na ono što se inače dešava sa formom drugih italijanskih gradova, situacija je opet nepopravljiva i katastrofalna.

Ova staza kojom hodamo (*Pazolini i Nineto se penju u stari grad*), s njenim drevnim, grubim kamenim pločama, praktično je ništa, nije ništa posebno... Teško bi se mogla uporediti s nekim veličanstvenim umetničkim delima iz italijanske tradicije. Ali, opet mislim kako ovu skromnu, malu stazu vredni braniti sa istom onom upornošću, srčanošću i beskompromisnošću s kojima uzdižemo velika umetnička dela. Kao što bi i nasleđe naše anonimne narodne poezije trebalo braniti sa istim žarom s kojim se uzdiže autorska poezija jednog Petrarke ili Dantea. Ni ono ka čemu ova staza vodi, stara gradska kapija Orta, nije ništa naročito. Samo goli, kameni zidovi i sivi bedemi, koje niko ne bi branio s mnogo entuzijazma. Ali, ja sam izabrao upravo to.

Kada sam za temu ovog programa izabrao oblik, strukturu i profil jednog grada, hteo sam da se založim za nešto što nije zvanično priznato i prisutno u udžbenicima, što niko ne brani, a to je stvaralaštvo samih ljudi, cela istorija jednog narodnog grada, neizmernog broja bezimnih pojedinaca, koji su opet radili unutar jedne istorijske epohe čiji su najsavršeniji, najuzvišeniji plodovi bili dela velikih umetnika.

To je ono što ljudi ne shvataju. Svako s kim pričate o tome odmah će se složiti da treba odbraniti neko umetničko delo, spomenik, crkvu, zvonik, most ili neku ruševinu, čija se istorijska vrednost može potvrditi. Ali, niko ne shvata da moramo da odbranimo i ovu anonimnu, nepoznatu prošlost, koja pripada samim ljudima.

(kraj segmenta)

SABAUDIJA

Ovde vidimo strukturu, formu i profil drugog grada, utonulog u sivkastu svetlost i okruženog prelepom mediteranskom makijom. To je Sabaudija.⁵

Kako smo se samo mi intelektualci smejali arhitekturi fašističkog režima, gradovima kao što je Sabaudija. Međutim, kada danas pogledate grad, obuzima vas neočekivano osećanje. U toj arhitekturi nema ničeg nerealnog ili smešnog. Posle svih tih godina, ta fašistička arhitektura je poprimila neki karakter između metafizičkog i realističkog. Metafizičkog, u pravom evropskom smislu te reči. Ona podseća na Kirikove metafizičke slike. I realističkog, zato što posmatran iz daljine, grad izgleda kao da je podignut po „ljudskoj meri“; naime, osećate da u njemu žive obične porodice, ljudska bića, živa bića, potpuna, celovita, ispunjena, u svojoj skromnosti.

Kako objasniti tu skoro čudesnu činjenicu? Taj grad, izgrađen u smešnom fašističkom stilu, odjednom izgleda skoro očaravajuće. To treba pažljivo razmotriti.

⁵ Sabaudija (Sabaudia), grad na obali Tirenskog mora, 80 km južno od Rima, podignut u okviru Musolinijevog plana za bonifikaciju Pontijskih močvara. Radovi su počeli 5. VIII 1933. i bili okončani za 253 dana. Grad je podignut prema nacrtima arhitekata i urbanista Đina Kancelotija, Eugenija Montuorija, Luidija Pičinata i Alfreda Scalpeli (Gino Cancellotti, Eugenio Montuori, Luigi Piccinato, Alfredo Scalpelli), koji su pobedili na konkursu čiji je pokrovitelj bio Mussolini lično. U istoj oblasti, na isti način, bilo je podignuto još nekoliko gradova, uz angažovanje ogromne radne snage (prema nekim podacima, prisilno je bilo angažovano oko 125.000 ljudi): Litorija (Littoria, 1932, danas Latina), Pontinija (Pontinia, 1935), Aprilija (Aprilia, 1937) i Pomecija (Pomezia, 1939), uz nekoliko manjih naselja (*borghi*). Kao što napominje i Pazolini, dalje u tekstu, ti gradovi se ne odlikuju grotesknom fašističkom grandioznošću – osim, obično, u zdanjima gradskih većnica, koje opet nisu ništa grandioznije od onih renesansnih – već strogo „racionalnom“ arhitekturom i urbanističkim planom, s manjim stambenim zgradama i kućama namenjenim ljudima iz srednje i radničke klase. Na primer, na panoramskim snimcima iz ovog filma, Sabaudija se jedva uzdiže iznad Pontijske ravnice, koja se pruža sve do mora. Iako izgrađena pod pokroviteljstvom fašističkog režima i tako veštačka, Sabaudija se, retrospektivno, ukazuje kao primer arhitekture i urbanizma koji ljudski faktor uvažavaju u mnogo većoj meri nego moderna arhitektura iz perioda „ekonomskog buma“, iz „demokratskih“ šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog veka.

c. 2000.

Giorgio de Chirico,
Tajna i melanholija ulice (Misterio e malinconia di una strada) 1914.

Sabaudia

c. 1940.

Sabaudiju je izgradio fašistički režim. To je činjenica. Ali, u njoj zapravo nema ničeg fašističkog, osim nekih spoljašnjih detalja.

(Snimak tornja pored gradske većnice.)

Zato mislim sledeće: da fašistički režim, na kraju krajeva, nije bio ništa drugo nego grupa kriminalaca na vlasti, koja u stvari nije mogla da postigne ništa. Nisu bili u stanju ni da zagrebu površinu onoga što Italija zaista jeste. Mesta kao što je Sabaudija, iako izgrađena prema tada vladajućim racionalističkim, estetskim i akademskim kriterijumima, nemaju korene u režimu koji ih je podigao već u onoj Italiji kojom je fašizam tiranski vladao, ali koju nikada nije uspeo da izmeni. Ona provincijska, rustična, paleoindustrijska Italija, jeste ta koja je iznedrila Sabaudiju, a ne fašizam.

(Prizori iz Sabaudije, manje stambene zgrade i relativno skromne porodične kuće, u „racionalističkom“ stilu, s dvorištima, u prilično velikim razmacima, duž jedne široke ulice, itd.)

Ali, danas se dešava nešto suprotno. Sistem vlasti je demokratski, itd., ali tu akulturaciju, tu homogenizaciju, koju fašizam nikada nije uspeo da nametne, današnji režim, onaj konzumeristički, postiže s lakoćom. On uništava raznolike oblike stvarnosti, lišava realnosti različite životne stilove, koje je Italija, s velikom raznovrsnošću, stvarala tokom istorije.

Ta akulturacija u stvari uništava Italiju... Mogu slobodno da kažem da se pravi fašizam nalazi u toj konzumerističkoj vlasti, koja uništava Italiju... To se dešava tako naglo, da to nismo ni primetili, u poslednjih pet, šest, sedam, deset godina. Bila je to neka vrsta košmara, u kojem smo gledali kako se Italija, svuda oko nas, ruši i nestaje. I sada, ako smo se možda i probudili iz tog košmara, gledamo u čudu oko sebe i shvatamo da ne možemo da učinimo ništa.

(Pazolini se okreće od kamere i odlazi preko peščanih dina, ka moru.)

Pier Paolo Pasolini (tekst) i Paolo Brunatto (režija), *Pasolini e... la forma della città*, kratki dokumentarni film, 00:16:12, 1973; prvi put emitovan na RAI TV, 7. II 1974. Film se može pronaći na više mesta na webu (sa engleskim titlom, <https://vimeo.com/99520799>), kao i na DVD izdanju filma *Cvet hiljadu i jedne noći (Il fiore delle mille e una notte, 1974; Arabian Nights*, Criterion, disk 2, „Pasolini and the Form of the City“, u okviru DVD kompleta *Trilogy of Life*, 2012).

Studija o antropološkoj revoluciji u Italiji

Toto, Silvana Mangano i Nineto Davoli, u filmu *La Terra vista dalla Luna* (omnibus *Le streghe*, 1967)

Na prvoj strani *l'Unità*, od 2. juna, čitamo veliki naslov: „Živela anti-fašistička republika.“

Naravno, živela antifašistička republika. Ali, šta je pravi smisao te fraze? Pokušaćemo da to analiziramo.

Njen smisao može da izvire iz dve činjenice, koje u potpunosti opravdaju sve ostalo: 1) nadmoćnu pobjedu „ne“ na referendumu od 12. maja (1974);⁶ 2) fašistički masakr u Breši, od 28. maja (1974).

Pobjeda „ne“ nije samo poraz za Fanfanija i Vatikan već, u određenom smislu, i za Berlinguera i KPI. Zašto? Fanfani i Vatikan su pokazali da nisu shvatili ništa od onoga što se u našoj zemlji dogodilo u poslednjih deset godina; na objektivni i očigledan način, pokazalo se da su Italijani neizmerno „napredniji“ nego što su oni mislili, i dalje se oslanjajući na stari seljački i paleoindustrijski sanfedizam.

Ali, moramo imati toliko intelektualne hrabrosti da kažemo kako su i Berlinguer i KPI pokazali da nisu shvatili ništa od onoga što se u našoj zemlji dogodilo u poslednjih deset godina. Oni zapravo nisu želeli referendum; nisu hteli „verski rat“ i veoma su strahovali od pozitivnog ishoda glasanja. U tom pogledu, bili su sasvim jasno pesimistički nastrojeni. „Verski rat“ je bio više nego nejasna, arhaična i sujeverna prognoza, lišena svakog osnova.

Italijani su se pokazali beskrajno modernijim nego što su to čak i najveći optimisti među komunistima mogli da zamisle. I Vatikan i KPI su pogrešili u svojoj analizi one „prave“ Italije.

⁶ Referendum o razvodu. „Ne“ je značilo odbijanje predložene promene zakona koji je vlada usvojila tri godine ranije, kada je prvi put u istoriji Italije odobren razvod braka. Katolička crkva i njoj bliske grupacije tražile su da se razvod braka ponovo proglasi nelegalnim. Njihov predlog je odbačen na referendumu, što je bio veliki udarac za crkvu i demohrišćane.

I Vatikan i KPI su pokazali da su imali vrlo loše mišljenje o Italijanima i da nisu verovali u njihovu sposobnost da naglo evoluiraju, mimo svih mogućih računica.

Vatikan sada jadikuje nad svojom greškom. KPI se, opet, pretvara da nije pogrešila i da joj je drago zbog tog neočekivanog trijumfa.

Ali, da li je to zaista bio pravi trijumf?

Imam jake razloge da sumnjam u to. Prošlo je skoro meseca dana od srećnog 12. maja i sada mogu da se upustim iz vežbu iz kriticizma, bez straha da će me neko optužiti zbog neprimerenog defetizma.

Smatram da pedeset devet procenata „ne“ ne ukazuje na neku čudesnu pobedu sekularizma, progresa i demokratije; uopšte nije reč o tome; umesto toga, to ukazuje na sledeće dve stvari:

1) da se „srednja klasa“ radikalno – rekao bih, antropološki – promenila: njene pozitivne vrednosti više nisu vrednosti sanfedizma i klerikalizma već vrednosti (koje se i dalje pre svega žive, a da još nisu „ozvaničene“) hedonističke ideologije potrošnje i prateće modernističke tolerancije, američkog tipa. Ista ova vlast je – kroz „razvoj“ proizvodnje luksuznih dobara i nametanje grozničave potrošnje, mode, informacija (pre svega, i na zapanjujući način, pomoću televizije) – stvorila te vrednosti, cynično odbacujući one stare i njihov simbol, crkvu.

2) da je seljačka i paleoindustrijska Italija propala, poražena, nestala, i da će prazninu koja je tako nastala verovatno popuniti džentifikacija (*borghesizzazione*) koju sam spomenuo (modernizacija, lažna tolerancija, u američkom stilu, itd.).

„Ne“ je bilo pobjeda, u to nema sumnje. Ali, ono na šta ta pobjeda zaista ukazuje jeste „mutacija“ italijanske kulture, koja se veoma udaljila kako od tradicionalnog fašizma, tako i od socijalističkog progresizma.

Ako je tako, šta je onda poruka masakra u Breši (kao i onog u Milanu)? To je fašistički masakr, koji stoga podrazumeva antifašistički bes? Ako se držimo samo reči, onda odgovor mora biti pozitivan. Ako se držimo činjenica, onda odgovor može biti samo negativan; ili se makar moraju preispitati stari okviri tog problema.

Italija nije bila u stanju da stvori neku veliku desnicu. To je možda odlučujući faktor u celoj njenoj novijoj istoriji. Ali, to nije uzrok nego posledica. Italija nije imala neku veliku desnicu, zato što nije imala kulturu koja bi bila u stanju da je artikuliše. Ona je mogla da artikuliše

samo sirovu, smešnu i opaku desnicu, kao što je bio fašizam. U tom smislu, parlamentarni neofašizam je veran produžetak tradicionalnog fašizma – osim što je u međuvremenu uništen svaki oblik istorijskog kontinuiteta. „Razvoj“, koji je vlast želela iz pragmatičnih razloga, uspostavio je istorijski jednu naročitu epohu, koja je za svega nekoliko godina radikalno „preobrazila“ italijanski svet.

Taj „kvalitativni“ skok pogađa i fašiste i antifašiste: to je prelazak sa kulture sačinjene od nepismenosti (narod) i otrcanog humanizma (srednja klasa), to jest, sa arhaične kulturne organizacije, na modernu organizaciju „masovne kulture“. Reč je o nečemu ogromnom: o fenomenu, insistiram, antropološke „mutacije“. Možda najviše zbog toga što je značio mutaciju neophodnih karakteristika vlasti. Na primer, „masovna kultura“ ne može biti kultura crkve, moralizma, patriotizma; ona je direktno povezana sa potrošnjom, koja ima svoje unutrašnje zakone i sopstvenu ideološku autonomiju, koja automatski proizvodi vlast koja više ne zna šta da radi sa crkvom, domovinom, porodicom i sličnim hirovima.

„Kulturna“ uniformizacija, koja iz toga izvire, obuhvata sve: narod i buržoaziju, radnike i podproletere. Društveni kontekst se promenio, utoliko što je postao ekstremno uniformisan. Za sve Italijane sada važi ista matrica. Prema tome, nema vidljive razlike – osim političkog izbora, kao šeme za ispunjavanje mrtvih gestova – između bilo kog fašističkog građanina Italije i bilo kog antifašističkog građanina Italije. Oni su kulturno, psihološki i, što je najfascinantnije, fizički ujednačeni. U svakodnevnom ponašanju, mimici, somatici, nema ničeg – osim, ponavljam, nekog političkog skupa ili akcije – što razlikuje nekog fašistu od antifašiste (sredovečnog ili mladog: oni stari se, u tom pogledu, mogu prepoznati). To važi za prosečne fašiste i antifašiste. Kada je reč o ekstremistima, njihova ujednačenost je još radikalnija.

Užasan masakr u Breši počinili su fašisti. Ali, pogledajmo malo dublje taj fašizam. Da li se taj fašizam poziva na boga? Na otadžbinu? Na poštovanje tradicionalnog netolerantnog morala, na militarističko uređenje civilnog života? Ili, ako se taj fašizam i dalje, tvrdoglavo, definiše u odnosu na sve to, da li je ta njegova autodefinicija iskrena? Da li bi, na primer, kriminalac Esposti (Giancarlo Esposti),⁷ ako bi se danas, uz zvuke bombi,

⁷ Giancarlo Esposti (1949–1974), član fašističke organizacije Avanguardia Nazionale, ubijen u obračunu sa policijom 30. V 1974, dva dana posle masakra na Piazza della

obnovio fašizam, mogao da prihvati Italiju iz njegove retoričke i lažne nostalgije? Italiju koja nije konzumeristička, blagajnička, herojska (kako je on vidio)? Italiju zaostalu i seljačku? Italiju bez televizije i ekonomskog prosperiteta? Italiju bez motocikala i kožnih jakni? Italiju sa ženama pod ključem, poluzazidanim? Ne: jasno je da čak i najfanatičniji fašisti smatraju anahronim odricanje od svih tih blagodeti „razvoja“; od blagodeti, koje samim svojim prisustvom – koje je postalo potpuno i sveobuhvatno – frustriraju sav misticizam i moralizam tradicionalnog fašizma.

Prema tome, to više nije tradicionalni fašizam. O čemu je onda reč?

Mladi iz fašističkih kampova, mladi iz SAM (Le Squadre d'Azione Mussolini), mladi koji kidnapuju ljude i postavljaju bombe po vozovima, nazivaju sebe „fašistima“ i o njima se tako govori, ali ta definicija je samo nominalna. Oni su u svakom pogledu isti kao i ogromna većina njihovih vršnjaka. Ponavljam, nema ničeg po čemu bi se kulturno, psihološki, somatski, mogli razlikovati. Jedino po čemu se razlikuju je određeni „stav“, apstraktan i aprioran, koji se, da bi se primetio, mora izgovoriti. Možete satima ćaskati s nekim mladim fašističkim bombašem, a da ne primetite da je reč o fašisti. A do pre samo deset godina nije bilo potrebno izgovoriti ni reč; bio je dovoljan samo pogled, da bi se takvi primetili i prepoznali.

Kulturni kontekst iz kojeg ti fašisti dolaze potpuno je drugačiji od onog tradicionalnog. Proteklih deset godina italijanske istorije, koje su vodile ka referendumskom ne⁴, proizvele su – kroz isti duboki mehanizam – te nove fašiste, čija je kultura ista kao i kultura onih koji su na referendumu glasali za „ne“.

Njih zaista ima svega nekoliko stotina ili hiljada: i da su vlada i policija tako hteli, potpuno bi nestali sa scene još od 1969.

Loggia u Breši (Brescia), za koji je bio osumnjičen, iako samo na osnovu ranijeg dosijea, bez konkretnih dokaza. Sumnja je kasnije pala na članove grupe Ordine Nuovo (Delfo Zorzi, Maurizio Tramonte, Carlo Maria Maggi, Pino Rauti), ali do danas niko nije bio osuđen za taj zločin. Jedna parlamentarna istraga iz 2000. ukazala je i na konkretne veze sa obaveštajnom službom SAD (inače duboko upletenom u italijanska zbivanja, još od kraja Drugog svetskog rata, budući da je Italija bila zemlja sa najmasovnijom komunističkom opozicijom u celoj zapadnoj Evropi), ali ni to nije dovelo do podizanja optužnica.

Prema tome, ubilački fašizam je nominalno fašizam, bez vlastite ideologije (osujećene kvalitetom života koji su takvi fašisti iskusili) i uz to veštački: njega želi vlast, koja je prethodno, mnogo pragmatičnije, likvidirala tradicionalni fašizam i crkvu (klerofašizam je bio prava italijanska kulturna činjenica), da bi zatim odlučila da ga održi u životu pomoću suprotnih sila – u skladu sa strategijom mafije i Komesarijata za javnu bezbednost – komunističke subverzije. Pravi počinioci masakara u Breši i Milanu nisu ti mladi monstri koji su postavili bombe, niti njihovi zlokobni podstrekači i finansijeri. Zato je retorika koja pokušava da tim mladim ljudima, i njihovom nominalnom i veštačkom fašizmu, pripiše neku pravu odgovornost beskorisna. Kultura kojoj pripadaju i koja sadrži elemente njihovog pragmatičnog ludila jeste, ponavlja još jednom, ista ona kojoj pripada i ogromna većina njihovih vršnjaka – koja im ne donosi samo njihovo nepodnošljivo stanje konformizma i neuroze, a zatim i ekstremizma (što i jeste požar koji izaziva ta zapaljiva smesa konformizma i neuroze).

Kada bi njihov fašizam prevagnuo, bio bi to fašizam Spinole, a ne Kaetana:⁸ bio bi to fašizam mnogo gori od onog tradicionalnog, ali ne i neki eksplicitniji fašizam. Bio bi ono što već živimo, što fašisti žive na preuveličan i čudovišan način, ali ne i lišen razuma.

Pier Paolo Pasolini, „Studio sulla rivoluzione antropologica in Italia“, *Scritti corsari*, Garzanti, Milano, 1975. Prvi put objavljeno pod naslovom „Gli italiani non sono più quelli“ (Italijani više nisu ono što su bili), u *Corriere della sera*, 10. VI 1974.

---

⁸ Aluzija na figure iz portugalske „Revolucije karanfila“, 1974: Kaetano (Marcello Caetano, 1906–1980) bio je fašista starog kova, u to vreme premijer, rešen da nastavi „salarizam i posle Salazara“, dugogodišnjeg diktatora Portugalije (António de Oliveira Salazar, 1889–1970). Spinola (António de Spínola, 1910–1996), general portugalske vojske, s malo više sluha za nova vremena. Podržao je puč levičarskih oficira i bio prvi postrevolucionarni predsednik Portugalije, ali se povukao posle svega nekoliko meseci, zbog još odlučnijeg pomeranja nove vlasti ulevo.

Dva skromna predloga za ukidanje kriminala u Italiji

Razni zločini, koji apokaliptično ispunjavaju nove stupce dnevne štampe i našu prilično užasnutu svest, nisu izolovani slučajevi; očigledno je reč o raširenom i duboko ukorenjenom modalitetu kriminala – masovnom kriminalitetu.

Kriminalci, naravno, nisu samo neofašisti. Poslednja epizoda (ubistvo devojke u Čirčeu),⁹ neočekivano je rasteretila svačiju savest i izazvala veliki uzdah olakšanja, zato što su ubice bili upravo fašisti iz Pariolija. Tome se trebalo radovati iz dva razloga: 1) zbog potvrde činjenice da su za sve krivi uvek i samo fašisti; 2) zbog potvrde činjenice da krivicu uvek i jedino snosi privilegovana i pokvarena buržoazija. Zadovoljstvo zbog potvrde tog drevnog populističkog osećanja – i postojanosti pratećeg moralnog obrasca – nije eksplodiralo samo u komunističkim novinama već u celoj štampi (koja je posle izbora od 15. juna¹⁰ počela da strahuje da će nestati pod naletom komunista). Buržoaska štampa je bila doslovno oduševljena time što krivicu može da pripiše kriminalcima iz Pariolija, zato što ih je ta krivica opet učinila *privilegovanim* (samo su malograđanske drame vredne i zanimljive) i u isto vreme omogućila toj štampi da na mala vrata vrati staru ideju, po kojoj se, od određene tačke, nema svrhe

⁹ Zločin u primorskom mestu Čirčeo (Circeo), nadomak Rima, 29–30. septembra 1975, kada su trojica mladića iz imućnih, buržoaskih porodica (iz rimskog kvarta Parioli), silovali i mučili dve devojke, Donatelu Kolasanti (Dontaella Colasanti, 1958–2005) i Rozariju Lopez (Rosaria Lopez, 1956–1975). Rozariju su ubili, a Donatela se spasila samo tako što se, kada se osvestila od udarca, pravila da je mrtva. Doslovno sva trojica mladića – Gianni Guido, Angelo Izzo i Andrea Ghira – bili su poznati policiji kao neofašisti i imali kriminalne dosjee, između ostalog i zbog silovanja, i u tom trenutku su se nalazili na uslovnoj slobodi.

¹⁰ Regionalni izbori održani 15. juna 1975, na kojima su komunisti i socijalisti ubedljivo pobedili u nizu važnih regiona, što je bio šok za vladajuće demohrišćane.

baviti proleterskim i podproleterskim kriminalom, budući da je *a priori* utvrđeno da su proleter i podproleter kriminalci.

Zato mislim da je ubistvo u Čirčeu u Italiji pokrenulo novu lavinu uobičajene žurnalističke gluposti.

Kriminalci, ponavljam, nisu samo neofašisti; to su, na isti način i sa istom svešću, i proleter i podproleter, koji su 15. juna možda glasali za komuniste.

Prisetimo se ubistva koje su počinili braća Karlino iz Torpinjatara ili nasilja u Činečita (momak brutalno prebijen i zaključan u prtljažnik automobila;¹¹ devojaka koju si silovali i mučili sedmorica mladića s periferije Rima). Ti delinkventi „iz naroda“ – za trenutak, s dokumentarističkom preciznošću, mislim samo na braću Karlino – bili su u tom trenutku na istoj uslovnoj slobodi kao i kriminalci iz Pariolija. Prema tome, apsurdno je optuživati sudije zbog toga što su pustile neofašiste da slobodno šetaju okolo, ako se u isto vreme i sa istom žestinom ne osude i sudije koje su pustile braću Karlino da slobodno šetaju okolo (zajedno s hiljadama drugih kriminalaca iz radničkih predgrađa Rima).

Stvarnost je sledeća: ekstremni slučajevi kriminalnog ponašanja izviru iz okruženja u kojem je zločin endemska pojava. Moralo je biti na hiljade slučajeva kao što su sadistička žurka u Čirčeu ili ispadi agresivne brutalnosti zbog neke saobraćajne nezgode, da bi se mogli pojaviti i sadisti iz Pariolija ili iz Torpinjatara.

Što se mene tiče, već nekoliko godina unazad pričam da je svet pučkog Rima „pun mržnje“. Pričam to na zgražavanje konformista, pre svega onih konformista koji ne veruju da su takvi. Ukazao sam i na razloge za takvo stanje (gubitak vlastitih moralnih vrednosti kod mladih iz radničke klase, to jest, gubitak njihove posebne kulture, s njenim obrascima ponašanja, itd.). I sve dok pričamo o svetu kriminala pučkog Rima, treba reći da uobičajeni populistički izgovori u tom slučaju ne važe: tu treba pokazati istu onu puritansku i kaznenu rigidnost kojom smo se razmetali u slučaju kriminalnih ispada najgore neofašističke buržoazije. Mladi rimski proleter i podproleter danas, u stvari, *u potpunosti pripadaju malograđanskom svetu*: malograđanskom modelu koji im je nametnut jednom za svagda. A njihovi konkretni uzori su upravo

¹¹ Braća Carlino; prebili i ubili mladića, posle saobraćajne nezgode, na šta se, kao povod za nasilje, Pazolini dalje u tekstu još jednom osvrće.

oni malograđanski idioti i siledžije koje su, u dobra stara vremena, tako žestoko prezirali i ismevali, kao odvratne ništarije. Nije slučajno to što su devojci iz Činečita, njeni podproleterski silovatelji, koji su je tretirali kao „stvar“, rekli: „Pazi šta radiš, da ti ne uradimo ono što su oni tipovi uradili Rozariji Lopez.“ Moje svakodnevno, životno iskustvo – koje još jednom suprotstavljam uvredljivim apstrakcijama i proizvoljnostima novinara i političara, koji te stvari *ne žive* – govori mi da više nema razlike u stavovima o stvarnom svetu i u odgovarajućem ponašanju, između buržuja iz Pariolija i podproletera iz radničkih predgrađa. Ista enigmatična, bleđa i smrknuta lica ukazuju na nedostatak moralne težine; na činjenicu da su razapeti između gubitka starih vrednosti i usvajanja novih; da nemaju nikakvu predstavu o svojoj pravoj „funkciji“.

Neposredno iskustvo me je podučilo još nečemu, što je u potpunosti italijanski fenomen. To je sastavni deo konformizma, inače vrlo zastarelog, italijanskih informativnih medija, koji se teše činjenicom da problem kriminala postoji i u drugim zemljama. Da, postoji: ali, tamo se taj problem ispoljava u svetu u kojem su buržoaske institucije još uvek dovoljno čvrste i efikasne da bi stvorile neku protivtežu.

Šta je to što je italijanski proletarijat i podproletarijat suštinski pretvorilo u malograđane, koje je, pred toga, i ekonomska nužda prisilila da postanu takvi? Šta je to što je „mase“ mladih ljudi pretvorilo u „mase“ potencijalnih kriminalaca? To sam do sada bezbroj puta ponovio: to je „druga“ industrijska revolucija, koja je u Italiji zapravo bila prva; to je konzumerizam, koji je cinično uništio stvarni svet, tako što ga je učinio potpuno nerealnim i u kojem više nema nikakvog izbora između dobra i zla. Odatle neodređenost koja odlikuje kriminalce i njihovu okrutnost, koja izvire iz potpunog nedostatka bilo kakvog tradicionalnog unutrašnjeg konflikta. U njihovom slučaju nije bilo mogućnosti za izbor između dobra i zla, ali oni su opet napravili izbor: da se pretvore u kamen, da u sebi ubiju svako sažaljenje.

U Italiji se žale na nedostatak moderne policije, koja bi se efikasno borila protiv kriminala. Ono na šta bih se ja požalio jesu, iznad svega, nedostatak obaveštene svesti o svemu tome i preživljavanje progresističke retorike, koja je izgubila svaki dodir sa stvarnošću. Danas moramo biti progresivni na drugi način: moramo izmisliti nove načine da budemo slobodni; iznad svega, moramo imati sud o onima koji su

izabrali ukidanje sažaljenja. Moramo konačno priznati neuspeh tolerancije. To je, naravno, bila lažna tolerancija i ona je bila glavni uzrok degeneracije mase mladih ljudi. Ukratko, u donošenju sudova moramo se ponašati *dosledno*, a ne *apriorno* (taj progresistički apriorizam je važio do pre deset godina).

Koji su moji skromni predlozi za smanjivanje kriminala? To su dva swiftovska predloga, koji i ne pokušavaju da sakriju svoj smešni karakter:

- 1) hitno ukidanje obaveznog srednjeg obrazovanja
- 2) hitno ukidanje televizije.

Kada je reč o nastavnom i televizijskom osoblju, ono se ne mora pojesti, kao što bi to predložio Swift,¹² već prosto staviti pod režim „prekvalifikacije“.

Obavezno (srednje) obrazovanje je inicijacija u malograđanski kvalitet života: tamo vas, u najboljem slučaju (to jest, ako vam laskavo preporuče da se posvetite lažnoj demokratizaciji samoupravljanja, decentralizacije, itd., što je najobičnija podvala), uče svemu beskorisnom, glupom, lažnom, moralističkom. Pored toga, neki koncept je dinamičan, samo ako podrazumeva širenje i produbljivanje: naučiti nešto malo istorije ima smisla samo ako se u budućnost projektuje mogućnost prave istorijske kulture. U suprotnom, koncepti trunu: ostaju mrtvorodeni, bez budućnosti, a njihova jedina uloga, u krajnjoj liniji, jeste da stvaraju malograđanske robove od slobodnih proletera i podproletera („slobodnih“, utoliko što pripadaju drugoj kulturi, koja ih čini netaknutim i otvorenim da eventualno shvate nove, prave stvari, dok su oni koji prolaze kroz obavezno obrazovanje očigledno robovi svog znanja, najnižeg reda, zbog čega se redovno skandalizuju kada se susretnu sa nečim novim). Dobro osnovno obrazovanje je danas, u Italiji, sasvim dovoljno za nekog fabričkog radnika i njegovu decu. Zločin je zavaravati ih napredovanjem, koje donosi samo poniženje, zato što ih to, pre svega, čini pretencioznim (na osnovu onih par stvari koje su naučili) i drugo (često istovremeno), zato što im tih par stvari koje su naučili samo otkrivaju vlastito neznanje, što ih čini bolno frustriranim.

¹² Videti Jonathan Swift, *Jedan skroman predlog* (A Modest Proposal, 1729), iz Anarhističke ili Porodične biblioteke; ili Džonatan Svift, *Priča o buretu*, „Jedan skromna predlog“, Nolit (Orfej), Beograd, 1958, str. 168–178.

Naravno, ostati u školi još koju godinu ili možda celih dvanaest¹³ za mene bi, kao i, pretpostavljam, za bilo koga drugog, bilo *optimalno*. Ali, pošto je obavezno obrazovanje u Italiji danas upravo onakvo kao što sam ga opisao (doslovno me užasava pomisao da bi tome moglo biti dodato i „seksualno obrazovanje“, kao što piše *Paese Sera*), bolje ga je ukinuti, dok ne dođu bolja vremena – to jest, dok ne nastupi neka druga vrsta razvoja (u tome je srž).

Što se tiče televizije, na to uopšte ne želim da trošim reči: sve što sam rekao za obrazovanje ovde bi trebalo beskonačno umnožiti, zato što tu nije reč o podučavanju, već o „primeru“: o „modelima“ koje televizija ne obrazlaže već samo prikazuje. I ako su to oni modeli za koje znamo, kako očekivati da ona najizloženija i najnezaštićenija omladina ne bude kriminalna ili sklona kriminalu? Televizija je ta koja je u praktičnom smislu (samo kao sredstvo) okončala doba sažaljenja i označila početak doba *hedonē*. To je doba u kojem mladi ljudi, u isti mah pretenciozni i frustrirani, usled gluposti i nedostižnosti modela koje im nude škola i televizija, postaju nekontrolisano agresivni, do tačke delinkvencije, ili pasivni, do tačke ojađenosti (što nije neki manji zločin).

Svaki pomak škole ili televizije ka levisi pokazao se beskorisnim: škola i televizija su autoritarni, zato što su to državne institucije, pri čemu je država je novi oblik proizvodnje (proizvodnje ljudskih bića). I zato, ako je progresivnima zaista stalo do antropološkog stanja ljudi, neka se onda čvrsto ujedine i zahtevaju hitno ukidanje obaveznog obrazovanja i televizijskog emitovanja. To ne bi bilo nešto beznačajno; to bi bila velika stvar: bez onih užasnih, malih škola i prepušten svojim večerima i noćima, Kvartičolo¹⁴ bi možda ponovo otkrio vlastiti oblik življenja, u isti mah ispod onog pređašnjeg i iznad ovog današnjeg. U suprotnom, sve priče o decentralizaciji ostaju ili glupavo apriorističke ili čista loša namera.

Kada je reč o informativnoj povezanosti Kvartičola – kao i bilo kog drugog „kulturnog mesta“ – sa ostatkom sveta, zidne novine (*giornali murali*) i *l'Unità* bili bi sasvim dovoljni. Iznad svega, bio bi to pravi

¹³ Pazolini u originalu polazi od italijanskog obrazovnog sistema, gde obavezno osnovno obrazovanje traje pet godina, a srednje osam (podeljeno u dve faze: od tri godine, koja je takođe obavezna, i od pet godina, u kojoj se stiče neko stručno znanje ili kvalifikacije za dalje školovanje).

¹⁴ Quarticciolo, radničko predgrađe Rima.

trenutak da rad, koji bi u takvom kontekstu prirodno poprimio drugačije značenje, konačno sjedini standard života sa samim životom, na osnovu samostalnog odlučivanja.

Pier Paolo Pasolini, „Aboliamo la tv e la scuola dell'obbligo“, *Corriere della Sera*, 18. X 1975. Ponovo objavljeno kao „*Due modeste proposte per eliminare la criminalità in Italia*“, *Lettere luterane*, Einaudi, Torino, 1976.

Comizi d'amore (Ljubavni susreti, 1964)

Izvan Palate

Čitaoci će mi oprostiti što počinjem „žurnalistički“, iz jedne životne situacije. Teško da je moglo biti drugačije.

Evo me na plaži u Ostiji, između jutarnje i popodnevne smene. Oko mene, u tišini bučnoj kao grmljavina (i obrnuto), prostire se gomila kupaća. Sezona je punom jeku. Što se mene tiče, u žurbi da se oporavim od izluđujućeg posla u mračnom studiju za sinhronizaciju, u rukama stežem *L'Espresso*.¹⁵ Pročitao sam ga skoro celog, kao da je knjiga.

Gledam tu gomilu oko sebe i pitam se: „Gde je ta antropološka revolucija, o kojoj sam toliko pisao, o ljudima koje je progutala umetnost ignorantstva?“ I kažem samom sebi: „Evo je.“ U stvari, gomila koja me okružuje nije ona plebejska, sa svojim dijalektom, od pre deset godina, već uglavnom ona malograđanska, srećna što je takva.

Pre deset godina, voleo sam tu gomilu; sada mi se gadi. A naročito mi se gade mladi ljudi (s bolom i naklonošću, koji na kraju potiskuju gađenje); ta imbecilna i prepotentna mladež, ubeđena da se dočepala svega što novo društvo ima da joj ponudi; ovi ovde su zaista slika i prilika toga.

I ja sam tu, sam, bespomoćan, bačen usred te gomile i neizbežno pomešan s njom, s njenim životom, koji svoje „kvalitete“ otkriva kao u nekoj laboratoriji. Nemam nikakav štit, nikakvu odbranu. Sam sam izabrao tu egzistencijalnu situaciju, pre mnogo godina, u periodu neposredno pre ovog, i sada sam tu iz inercije: zato što strasti ne znaju za rešenja i alternative. Najzad, gde bi čovek trebalo fizički da živi?

Kao što sam rekao, u rukama držim *L'Espresso*. Gledam ga i dolazim do opšteg utiska: „Koliko su drugačiji od mene, ti ljudi koji pišu o istim stvarima koje i mene zanimaju. Ali, gde su oni, gde takvi žive?“ Neočekivana ideja, pravi strujni udar, suočava me s rečima koje ne samo da najavljuju moj odgovor, nego su, verujem, i jasne: „Oni žive u Palati.“

¹⁵ Ilustrovani nedeljnik.

Nema nijedne stranice, nijednog reda, nijedne reči, u celom *L'Espresso*, a verovatno ni u celoj *Panorami* i *Il Mondu*,¹⁶ niti u svim tim dnevnicima i nedeljnicima koji na toliko stranica donose vesti, koji ne bi govorili jedino i isključivo o onome što se dešava u Palati. Samo je ono što se dešava u Palati vredno pažnje i interesovanja; sve ostalo je sitna boranija, komešanje mase, nešto bezoblično, drugorazredno.

Naravno, ono što se „dešava u Palati“, ono što je najvažnije, jesu životi najmoćnijih ljudi, onih na vrhu. Izgleda da biti „ozbiljan“ znači baviti se njima. Njihovim spletkama, savezima, zaverama, njihovim bogatstvom; i konačno, njihovim tumačenjem onoga što se dešava „izvan Palate“, te zamorne stvarnosti, od koje, u krajnjoj liniji, sve zavisi, iako se bavljenje njome ne smatra naročito elegantnim i „ozbiljnim“.

U poslednje dve-tri godine ta koncentracija interesa i figura u vrhovima vlasti, postala je ekskluzivna to tačke opsesivnosti. To se još nikada nije dogodilo u toj meri. Italijanski intelektualci su oduvek bili dvorjani; oduvek su živeli u Palati. Ali, bili su i populist, neorealisti, čak i revolucionarni ekstremisti, imali nešto što je u njima budilo potrebu da se bave „ljudima“. Ako se danas bave „ljudima“, onda je to na osnovu statističkih podataka koje objavljuju *Doxa* i *Pragma* (zapamtite te nazive!). Na primer, nije znak dobrog ukusa baviti se domaćicama, pominjati one koje u najboljem slučaju mogu da pobude samo veselo raspoloženje: domaćice, očigledno, ne mogu da budu ništa drugo, osim neki komični likovi. A *L'Espresso* se ipak bavi domaćicama – tim zagonetnim i dalekim životinjama, izgubljenim u dubinama njihovih svakodnevnih života – zato što su, prema statističkim podacima *Doxe* ili *Pragme*, njihovi glasovi bili veoma važni za pobedu komunista na poslednjim izborima. To je činjenica od koje Plata počinje da se trese, koja izaziva potrese u hijerarhiji vlasti.

Domaćice žive u vestima, a Fanfani ili Zakanjini u istoriji.¹⁷ Ali, između prvi i drugih, otvara se neizmerni ambis, „dijahronija“, koja verovatno najavljuje Apokalipsu.

Odakle taj ambis, ta „dijahronija“? Zašto su vesti, koje su od 1945. uvek bile tako važne, sada otišle u zapećak, u mentalni geto? Zašto se one analiziraju i iskorišćavaju, zašto se njima manipuliše, na svaki mo-

¹⁶ *Panorama*, *Il Mondo*: liberalni politički nedeljnici.

¹⁷ Amintore Fanfani (1908–1999) i Benigno Zaccagnini (1912–1989), istaknuti političari iz redova demohrišćana.

gući način, u skladu sa zakonima potrošnje, a da se nikada ne povezuju sa „ozbiljnom istorijom“, tako da imaju nekog smisla?

Zašto se razbojništva, otmice, maloletnička delinkvencija, faktički policijski čas, pljačke, pogubljenja, nasumična ubistva, efikasno „isključuju“ iz logike i nikada ne povezuju? Dvojica dečaka od sedamnaest godina, iz Ladispolija (letovalište ljudi iz podzemlja) ubili su pucnjima iz revolvera svog vršnjaka, zato što nije hteo da im da svećice za motocikl, koje su ovi tražili; a *Paese Sera*¹⁸ o tome objavljuje vest pod naslovom, „Apsurd u Ladispoliju“.

Apsurd, možda 1965. Danas je to normalno ponašanje. Taj naslov je trebalo da glasi: „Normalna stvar u Ladispoliju.“ Odakle taj anahronizam u *Paese Sera*? Da li novinari *Paese Sera* ne znaju da je danas retkost naići na nekog sedamnaestogodišnjaka, u radničkim predgrađima Rima, koji nema revolver? Zašto novine ne spominju pucnjavu iz automatskog oružja, zbog nekog „poršea“, koja se pre dve ili tri večeri dogodila u Tormaranciju? Zašto novine ne pišu o pucnjima iz revolvera koje je u noge „mladića koji se bavi bodi-bildingom“ ispalio jedan petnaestogodišnjak, koji mu je tada doviknuo: „Sledeći put ima da ti pucam u usta.“ Hoću da kažem, zašto novine prećutkuju na hiljade takvih zločina (slučajevi krađe i džeparenja su bezbrojni), koji se svake noći dešavaju u velikim gradovima, i biraju samo one koji se nikako ne mogu prećutati? I zašto ih onda, površ svega, prikazuju manje dramatičnim, tako da se javno mnjenje navikava na njih?

Ali, ne želim da otežavam situaciju i da ovde nastupam kao čovek od zakona. Neka bude jasno da me „podzemlje“ zanima samo utoliko što primećujem da su njegovi predstavnici ljudski mutirali u odnosu na one od pre deset godina. I to nije izolovan slučaj. To je deo celine, jedinstvene antropološke mutacije, koja uključe i mutaciju domaćica..

Pravo pitanje glasi: odakle ta dijahronija između vesti i mentalnog univerzuma onih koji se bave političkim i društvenim problemima? I odakle, u vestima, ta praksa „razdvajanja fenomena“?

Ono što se dešava „izvan Palate“ je kvalitativno, to jest, istorijski drugačije od onoga što se dešava „unutar Palate“; i neizmerno novije, zastrašujuće razvijenije.

¹⁸ Komunistički večernji list.

Zato se ljudi od vlasti kreću „unutar Palate“, kao što i oni koji ih opisuju – budući da i oni logično moraju biti „u Palati“, da bi to mogli da rade – žive i kreću se kao jezive, smešne lutke idola nekog kulta mrtvih. U meri u kojoj su moćni oni su već mrtvi, zato što ono gde se njihova moć „pravi“ (*made in*) – određeni način života italijanskog naroda – više ne postoji; prema tome, njihovi životi su samo trzaji lutaka.

Ako se izađe Palate, dospeva se u jedno novo „unutra“: u kazneno-popravni dom konzumerizma. A glavni likovi u tom zatvoru su mladi.

Zvuči čudno, ali iako je istina da vladajuća garnitura, koja svoju klerofašističku vlast nosi kao neku smešnu masku, kaska za stvarnošću, istina je da je stvarnost prestigla i ljude iz opozicije, koji svoj progres i toleranciju takođe nose kao smešnu masku.

Novi oblik ekonomske vlasti (to jest, nova, prava duša demohrišćana, ako mi Moro dopusti taj izraz, koji više nisu klerikalna partija, zato što crkve više nema) uspostavljen je kroz razvoj fiktivnog oblika progressa i tolerancije. Mladi ljudi, rođeni i formirani u tom periodu lažnog progressa i lažne tolerancije, plaćaju tu laž (cinizam nove vlasti je uništio sve) na najstrašnji način. Vidim ih svuda oko sebe; taj izraz imbecilne ironije u očima, oreol glupog zadovoljstva, agresivni i neartikulirani huliganizam – osim kada ne pate i ne strepe skoro kao mladi iskušenici – s kojima idu kroz život, kroz svu realnu netoleranciju ovih tolerantnih godina...

U istom izdanju *L'Espresso*, koje sam spomenuo, Moravija (Alberto Moravia) objavljuje prikaz filma o uglednom ocu čiji je sin buntovnik, ubica, itd., u kojem zaključuje – u savršenom skladu sa samim sobom – kako bi nekom takvom ocu, u sličnoj situaciji, ostalo samo da „pokuša da razume sina“; ne da pravi tragediju od toga, ne da ubije, njega ili sebe, već da pokuša da razume. I šta onda, kada ga shvati, pitam se, posle tog veličanstvenog istupa moralnog liberalizma? Razumevanje o kojem Moravija govori je, naravno, ono racionalno, to jest, zapadnjačko, koje sa sobom nosi potrebu za odgovarajućom akcijom. Dopustimo da je taj otac – pošto je zauzeo mentalni stav entomologa koji proučava neku bubu – na kraju uspeo da shvati svog sina i zaključio da je ovaj imbecil, prepotentan, nesiguran, agresivan, ohol, sklon kriminalu; šta bi onda učinio? Zadovoljio se time da ga razume? Ali, zadovoljiti se razumevanjem podrazumeva udaljenost i ravnodušnost. Dela su ono što se računa. I očevi činovi ljubavi. Suđeno mu je da na kraju leži mr-

tav u prašini, kao napušteni Laj¹⁹ – druga mogućnost ne postoji. Prema tome, razumevanje je ono najmanje što se može učiniti. A čin se može sastojati samo iz toga da se napadne sin, upravo zato da bismo na kraju ostali da ležimo mrtvi u prašini.²⁰ Gledam te sinove, pokušavam da ih razumem, i na kraju preduzimam nešto; delujem tako što im govorim ono za šta verujem da je istina o njima:

„Živite u vestima, koje su prava istorija, zato što je ona – iako nije definisana, prihvaćena, ona o kojoj se govori – neizmerno razvijenija od naše samozadovoljne istorije; zato što se stvarnost nalazi u vestima o onome što se dešava 'izvan Palate', a ne u njegovom delimičnom tumačenju ili, još gore, uklanjanju. Vesti pokušavaju da vas zabrinu zbog krize vrednosti, zato što je vlast koju smo, na kraju krajeva, mi stvorili, uništila sve prethodne kulture, da bi od njih napravila svoju kulturu, koja je isključivo kultura proizvodnje i potrošnje i, prema tome, lažne sreće. Gubitak vrednosti bacio vas je u prazninu, u kojoj ste izgubili osećaj za orijentaciju i koja vas degradira kao ljudska bića. Vaša 'masa' je 'masa' s kriminalnim sklonostima, kojoj više ne možete da se obratite *u ime bilo čega*. Nekoliko vaših obrazovanih elita – socijalisti ili radikali ili napredni katolici – guše se u konformizmu s jedne i očajanju s druge strane. Jedini koji se i dalje bore za kulturu u ime kulture, sve dok je reč o drugačijoj 'kulturi', projektovanoj u budućnost, i zato od početka potpuno drugačijoj od onih izgubljenih kultura (od one klasne, koja je samo buržoaska, i one drevne, koja pripada narodu) jesu mladi komunisti. Ali, koliko dugo će još moći da brane svoje dostojanstvo?“

Pier Paolo Pasolini, „Fuori dal Palazzo“ (*Corriere della sera*, 1. VIII 1975), *Lettere Luterane*, Einaudi, Torino, 1976. P. P. Pasolini, „Outside the Palace“, *Lutheran Letters*, Carcanet New Press, 1983 (1987), str. 63–67.

¹⁹ Laj, kralj Tebe, Edipov otac. Pošto je čuo proročanstvo da će stradati od ruke rođenog sina, probušio je malom Edipu stopala i ostavio ga u planini. Edip ga kasnije sreće, ne prepoznaju se, i u sporu oko toga ko bi trebalo da se skloni s puta, Edip ubija Laju.

²⁰ Doslovan Pazolinijev kraj, nekoliko meseci posle ovog članka, posle susreta sa jednim mladim „sinom“, iako verovatno samo kao mamcem. Videti fotografije snimljene na mestu ubistva.

Demohrišćanskim vođama treba suditi

Dragi Gireli,²¹ mislim da će mi naslovna stranica *Il Giorno*,²² od 25. jula 1975, dugo ostati u sećanju. To je čak i tipografski posebna stranica – simetrična i uokvirena kao tekst nekog manifesta, sa samo jednom slikom na sredini, takođe savršeno pravilnom, koju čine spojeni okviri s četiri fotografije četvorice moćnih članova Demohrišćanske partije.²³ Četiri: de Sadv broj. Izgledaju kao fotografije četvorice pogubljenika, koje je njihova rodbina izabrala među boljima, da bi ih stavila na njihove nadgrobne spomenike. Samo što ovde nije reč o pogrebu, već o preporodu, vaskrsnuću. Te četiri fotografije na sredini monolitne stranice *Il Girono* govore zapanjenom čitaocu da četiri moćne figure iz Demohrišćanske partije imaju istinsku fizičku i ljudsku realnost. Da nema više šale. Da usiljeni osmesi više ne izobličuju lica ljudi od vlasti. Kao ni lukavi smešak. Ružan san se raspršio na čistoj, jutarnjoj svetlosti. Evo ih, kakvi zaista jesu. Ozbiljni, dostojanstveni, bez grimasa, bez cerenja, bez demagogije, bez ružnoće krivice, bez stida servilnosti, bez provincijalne zatucanosti. Još jednom su navukli svoja dvoredna odela, a njihova budućnost ozbiljnih ljudi celiva im čela.

Bio bih, međutim, nepravedan, ako ne bih dodao da *Il Giorno* nisu bile jedine novine koje su, u ovom trenutku, na sebe preuzele zadatak uveravanja nacije i miropomazanja vladavine četiri partije kao opšteg pacifikujućeg rešenja (rešenja koje zagovara Zakanjini, taj časni gospodin). Na primer, čak je i *Corriere della Sera* izrazila isto osećanje olakšavanja. A s njom i cela italijanska štampa: čak i ona buržoaska štampa koja je pokazivala najprezrivije protivljenje.

²¹ Antonio Ghirelli (1922–2012), italijanski pisac i novinar.

²² Milanski konzervativni dnevni list.

²³ Mariano Rumor, Mario Scelba, Giovanni Gronchi, Giovanni Leone.

Iz toga možemo zaključiti sledeće: da je ceo italijanski politički svet bio i da jeste spreman da suštinski prihvati kontinuitet demohrišćanske vlasti, bilo s verom u „čudo“, prerusenu u profesionalnu ozbiljnost, bilo s prezirom, punim zahvalnosti.

Sada kada smo saznali, ili bolje, kada neko može da iznese celu istinu o vlasti iz poslednjih nekoliko godina, ludilo italijanskih političkih komentatora i cele italijanske kultivisane elite takođe će postati jasno – kao i njihovo saučesništvo.

U svakom slučaju, „istina o vlasti“ se sada zna, ali na isti način na koji se zna i „pravo stanje zemlje“: to jest, u okvirima tumačenja koji „fenomene posmatra odvojeno“ i na osnovu čvrste odluke, koju svi nose u svesti, da se oni nikada ne dovedu u vezu.

Ako se „fenomeni ne bi posmatrali odvojeno“ i tako sagledali kao logični delovi celine, to bi moglo da naruši kontinuitet, što bi svakako bilo opasno. Ali, da ne nagađamo.

Pre nekoliko nedelja, dragi Gireli, prihvatio si se uređivanja jedne političke i kulturne revije. Takav poduhvat nikada nije bio tako težak, kao poslednjih godina, zato što ni jaz koji vlast (o kojoj sam u više članaka govorio kao o „Palati“) deli od ostatka zemlje nikada nije bio veći. Reč je (pisao sam tada) o pravoj istorijskoj dijahroniji, u kojoj vlast reaguje na nadražaje koji više ne odgovaraju pravim uzrocima u zemlji. Mehanizam političkog odlučivanja u Palati kao da je poludeo; on se povinuje pravilima „duše“ (Aldo Moro), koja je mrtva.

Ali, kao što sam naznačio, to nije sve. Fenomeni (ludilo i truljenje) u Palati se odvijaju u nepropusnim odeljenjima, raspoređenim u neprobojnoj osnovi moći te oligarhijske mafije, koja je, izronivši iz dubina najzatucanijeg provincijalizma, vladala Italijom decenijama.

Svaki od tih šefova ima svoju oblast odgovornosti (za šta, sve do sada, nije bio i plaćen): i zahvaljujući tom razdvajanju odgovornosti održava vlast u celini. Ono za šta je kriv Andreoti, Fanfani nije; ono za šta je kriv Gronči (Giovanni Gronchi), Senji (Antonio Segni) nije, i tako redom, i obrnuto. Niko se još usudio da jednim pogledom obuhvati celinu.

U isto vreme, izvan Palate, nacija od pedeset miliona ljudi prolazi kroz najdublju kulturnu promenu u svojoj istoriji (koja se podudara s njenom prvom pravom unifikacijom): kroz mutaciju, koja ih u ovom trenutku degradira i izobličuje. Ali, naša svest posmatrača je i u toj

stvari okaljano neoprostivim grehom (kao što sam rekao) „razdvajanja fenomena“ degradacije i propadanja: zato što se nije usudila da ih obuhvati jednim pogledom, kao celinu.

Navešću dva mala, ali tipična primera:

1) U vezi sa „odvojenim posmatranjem fenomena“ Palate, tu je jedna smešna anegdota. Posle čuvene noći kada je, makar i nepravedno, proglašen za žrtvenog jarca, Fanfani se iskalio na jednom svom nezahvalnom štićeniku (ne sećam se imena), jednom od onih za koje se vulgarno kaže da „žive na jaslama vlasti“. Taj čovek (prema Fanfanijevim rečima) doslovno se bacio na pod pred moćnim sekretarom Demohrišćanske partije, da bi dobio neki ministarski položaj, laskajući mu na najopsceniji način („prostro mi je sako ispred nogu“, rekao je doslovno Fanfani). Na kraju je dodelio laskavcu položaj koji je ovaj tako žarko želeo. Sada znamo kako se u Italiji dodeljuju javne funkcije, na nivou vlade. I ako to tako ide, to onda znači ili da imamo parlamentarni sistem koji ne funkcioniše (u tom slučaju, vanparlamentarna opozicija je u pravu) ili da ga treba naterati da funkcioniše. Ali, još jednom, da ne nagađamo. Time što ih Fanfanijevo besramno priznanje nije nimalo uznemirilo (možda zbog viška aristokratskog prezira?), čak i najobašteniji posmatrači postali su njegovi saučesnici; ali, još gore, nastavili su da odbijaju da takvo dodeljivanje javnih položaja vide kao jedan od delića mozaika: da sagledaju sam mozaik.

2) U vezi sa „odvojenim posmatranjem fenomena“ zemlje, prisećam se, između ostalog, vesti o jednoj konferenciji posvećenoj maloletničkom kriminalu, koja se pre nekog vremena pojavila u novinama. Podaci sažeti u tom žurnalističkom izveštaju bili su zastrašujući, do te mere da revolucionišu celu našu ideju o tome šta u Italiji znači „maloletno“. Ali, opet ista stvar: u našoj svesti „maloletnička *delinkvencija*“ nije samo jedan delić (tačnije, formula jednog od delića) mozaika italijanske stvarnosti. Zato taj mozaik ne možete sagledati kao celinu, osim ako vam se svest ne skameni.

Prema tome, u odnosu na posmatrača ili na ugao posmatranja neke revije (kao što je ona koju ti uređuješ): a) ono što se dešava u Palati i ono što se dešava u zemlji su dve odvojene stvarnosti, povezane samo mehanički i formalno; u stvari, svaka od njih ide svojim putem; b) u

te dve različite stvarnosti, dijahronija koja ih razdvaja ponavlja se i u fenomenima koji se javljaju unutar njih.

Primarni uzrok tog razdvajanja na Palatu i ostatak zemlje, i konsekventnog razdvajanja fenomena unutar Palate i zemlje, jeste radikalna mutacija „oblika proizvodnje“ (ogromne količine, transnacionalna organizacija, hedonistička funkcija); prava nova vlast, koja se tako pojavila, pregazila je ljude koji su do sada služili staroj klerofašističkoj vlasti, puštajući ih da na miru izigravaju budale u Palati, i ustremila se na zemlju, da bi „razvila“ svoj genocid.

Reći ćeš: „Ovo tvoje pismo je pomalo zbrkano i ponavlja se 'Quando et Cato dormirat?'“²⁴ Da, ali ovde se završava prvi, mukotrpn deo mog pisma. Sada ću preći na zaključak, koji je, budući savršeno logičan, krajnje uznemiravajući.

I druge sile su se umešale u mehanizam koji sam opisao (Palata, zemlja, nova vlast): SPI (Socijalistička partija Italije; Partito Socialista Italiano, PSI), KPI, koje bi trebalo da su slobodne od te mehanike. I morale bi da budu slobodne, zato što bi njihovo tumačenje stvarnosti trebalo da bude *kulturalno, a ne pragmatično*; ono koje politizuje celinu i zato uspeva da vidi celinu i, samim tim, princip: tačku iz koje treba krenuti iz početka.

Zašto onda SPI i KPI izbegavaju sve oblike, ma koliko pitome, tumačenja celine, i prihvataju prvo pravilo kojem se povinuju svi italijanski politički komentatori, iz svih klasa i partija, pravilo po kojem svakom fenomenu treba prići posebno?

Moguće su dve hipoteze:

1) SPI i KPI više nemaju kulturalno tumačenje stvarnosti, pošto su se, na osnovu pragmatičnog i zdravorazumskog izbora, već poistovetile s demohrišćanima: u prihvatanju Razvoja i svega demokratskog, tolerantnog, progresivnog (lažno, kao što tvrdim) što takav razvoj nosi sa sobom. U tom slučaju, neuobičajeni predlozi koji sada dolaze iz svih delova Demohrišćanske partije, da od komunista treba „naučiti“ nešto, naročito kada je reč o stvarnom odnosu sa masama, nisu bez osnova. KPI će, u tom

²⁴ „Ponekad i Kato zadrema“. Izvedeno iz Horacijeve fraze (*Ars poetica*), „Indignor quandoque bonus dormitat Homerus“ („Naljutim se kad čak i dobri Homer zadrema“). Marcus Porcius Cato Uticensis (95–46. pre n. e), ili Kato Mlađi, rimski političar i državnik, sledbenik stoicizma, poznat po nepotkupljivosti.

slučaju, zaista imati čemu da podučiti demohrišćane, nečemu, očigledno, veoma važnom: poštenju.

2) SPI i KPI još uvek imaju svoje vizije, na osnovu sada već klasičnih „drugačijih“ tumačenja stvarnosti, *ali ih ne koriste*. A ne koriste ih, zato što bi, kada bi ih koristile, logično morale da pribegnu ekstremnim rešenjima.

Koja su to ekstremna rešenja? Možda ona kojima pribegavaju ekstremisti?

Ne baš: to se ne bi uklapalo u do sada već dobro utvrđene metode SPI, a naročito KPI. Te ekstremne mere bi ostale u okvirima ustava i parlamentarizma; one bi tako – radikalne po stilu, ali ne i po karakteru – samo glorifikovale ustavni poredak i parlamentarizam.

U zaključku, SPI i KPI bi trebalo da prve (ako je moja hipoteza ispravna) pokrenu proces protiv predstavnika Demohrišćanske partije, koji su upravljali zemljom poslednjih trideset godina (a naročito zbog poslednjih deset). Mislim na krivični proces, pred sudom. Andreotija, Fanfanija, Rumora i još najmanje desetak moćnih demohrišćana (uključujući, korektnosti radi, i par predsednika republike) trebalo bi izvesti na optuženičku klupu, kao predsednika Niksona. U stvari, zadržimo osećaj za meru: ne kao Niksona, već kao Papadopulosa²⁵ – ako imamo u vidu da je predsednik Ford spasio Niksona pravog suđenja. Prema tome, na optuženičku klupu, kao Papadopulosa. I onda ih optužiti za veliki broj zločina, koje ću sada navesti samo u moralnim okvirima (u nadi da će se, pre ili kasnije, pojaviti neki „Raselov tribunal“,²⁶ ali zaista posvećen, a ne samo konformistički i teatralan): zbog poniženja, prezira prema građanima, manipulacija javnim sredstvima, spletkarenja s naftnim kompanijama, industrijalcima, bankarima, dosluha s mafijom, veleizdaje u korist strane države, saradnje sa CIA, zloupotrebe tela kao što je SID, odgovornosti za masakre u Milanu, Breši i Bolonji (makar zbog kašnjevog propusta da se

²⁵ Pukovnik Jorgos Papadopoulos (1919–1999), grčki diktator, vođa vojne hunte koja je vladala zemljom od 1967–1974. Izveden na sud 1975. i osuđen na smrt, da bi mu kazna onda bila preinačena na doživotnu robiju.

²⁶ Raselov (ili Rasel-Sartrov) tribunal: Međunarodni sud za ratne zločine, privatno telo, osnovano na inicijativu filozofa Bertrana Rasela (Bertrand Russell, 1872–1970) i Žana-Pola Satra, u čijem su radu učestvovali mnogi intelektualci, umetnici i javne ličnosti. Odluke suda su imale moralnu težinu, bez direktnih pravnih posledica.

kazne počinio), uništavanja pejzaža i italijanskog urbanizma, odgovornosti za antropološku degradaciju Italijana (odgovornosti utoliko veće, zbog njihovog potpunog neznanja), zbog odgovornosti države, kako se to kaže, za užasno stanje škola, bolnica i svih osnovnih javnih institucija, odgovornosti za divljačko zapuštanje sela i divljačku eksploziju masovne kulture i masovnih medija, odgovornosti za dekadenciju crkve, i konačno, povrh svega, zbog raspodele javnih funkcija među laskvacima, u maniru dostojnom Burbona.

Bez takvog krivičnog suđenja, uzaludno je nadati se nečemu što bi se još moglo učiniti za ovu zemlju. Jasno je da poštenje nekolicine demohrišćana (Moro, Zakanjini) i moralnost komunista ne znače ništa.

Pier Paolo Pasolini, „Bisognerebbe processare i gerarchi Dc“ (*Il Mondo*, 28. VIII 1975), *Lettere Luterane*, Einaudi, Torino, 1976. P. P. Pasolini, „*Lutheran Letters*, Carcanet New Press, 1983 (1987), str. 73–78.

Bezlična vlast ili O pravom fašizmu i zato pravom antifašizmu

Šta je kultura jedne nacije? Danas čak i oni obrazovani veruju kako je to kultura naučnika, profesora, ljudi od pera, filmskih reditelja, itd.: drugim rečima, kultura inteligencije. Ali, nije tako. To nije čak ni kultura vladajuće klase, koja pokušava da je nametne kroz klasnu borbu, makar formalno. To, najzad, nije ni kultura potčinjene klase, narodna kultura radnika i seljaka. Kultura jedne nacije je zbir svih tih klasnih kultura: ona je njihov prosek. Kultura bi zato bila samo apstrakcija, kada ne bi bila prepoznatljiva – ili, bolje rečeno, vidljiva – u iskustvu, kao egzistencijalna činjenica, i kada, shodno tome, ne bi imala neku praktičnu dimenziju. Te kulture su u Italiji, tokom mnogih vekova, bile jasno prepoznatljive, iako istorijski povezane. Danas – gotovo iznenada, u nekoj vrsti Dolaska – istorijske razlike i povezanosti srušile su se pred uniformnošću koja je skoro čudesno ostvarila međuklasni san stare Vlasti. Šta je uzrok tog uniformnosti? To je, očigledno, neka nova Vlast.

Pišem Vlast, sa velikim V – što je Mauricio Ferrara (Maurizio Ferrara) iz *L'Unità* (od 12. VI 1974)²⁷ osudio kao iracionalno – samo zato što iskreno ne znam šta čini tu novu vlast i ko je predstavlja. Znam samo da postoji. Više je ne prepoznajem u Vatikanu, ni u moćnim demohrišćanima, niti u Oružanim snagama. Ne vidim je više čak ni u krupnoj industriji, zato se ona više ne sastoji od određenog broja velikih industrija. Meni makar, ona pre izgleda kao „celina“ (industrijska celina), pri tom, što je najvažnije, kao neitalijanska (transnacionalna) celina.

Poznate su mi – zato što ih vidim i doživljam – neke karakteristike te nove vlasti, iako i dalje bezlične: na primer, njeno odbacivanje starog sanfedizma i klerikalizma, njena odluka da napusti Crkvu, njena

rešenost (krunisana uspehom) da seljake i podproletere pretvori u malograđane i, iznad svega, njena kosmička žudnja da „Razvoj“ sprovede u potpunosti: u ime proizvodnje i potrošnje.

Lični opis tog još uvek praznog lica nove Vlasti pokazuje neodređeno „umerene“ crte, na osnovu njene tolerancije i savršeno samodovoljne hedonističke ideologije; ali, ima i neke divljačke i suštinski represivne crte: njena tolerancija je lažna, zato što u stvarnosti nikada nije postojalo ljudsko biće tako normalno i konformističko kao što je potrošač; a kada je reč o njenom hedonizmu, on očigledno sakriva njenu rešenost da preuredi sve, s bezobzirnošću kakvu istorija ne pamti. Naime, ta nova Vlast, koju, zahvaljujući „mutaciji“ vladajuće klase, još niko ne predstavlja, u stvarnosti – i ako zaista želimo da zadržimo staru terminologiju – predstavlja oblik „totalnog“ fašizma. Ali, ta Vlast je „uniformisala“ Italiju i kulturno: prema tome, reč je o represivnoj uniformnosti, ostvarenoj kroz nametanje hedonizma i *joie de vivre* (radost življenja). Strategija napetosti je doušnik, iako suštinski anahronistički, svega toga.

U pomenutom članku, Mauricio Ferrara – kao i Ferraroti (Ferrarotti) u *Paese Sera*, od 14. VI 1974. – napada me zbog esteticizma. I zbog toga kao da hoće da me isključi, da me stavi u pritvor. Dobro, neka bude da je ono što mislim viđenje jednog „umetnika“, to jest, kako bi to svaki dobri buržuj radije rekao, jednog ludaka. Ali, činjenica da se, na primer, dvoje predstavnika stare Vlasti (koja sada zapravo služi novoj Vlasti, iako samo privremeno) uzajamno ucenjuju zbog finansiranja partija i slučaja Montezi,²⁸ dobar je razlog da čovek skrene pameću: naime, takva diskreditacija vladajuće klase i društva, pred očima javnosti, može da navede čoveka da izgubi svaki osećaj za oportuno ponašanje i granice, i baci ga u stanje prave „anomije“.²⁹ Treba, međutim, reći da se i mišljenje ludaka mora uzeti za ozbiljno – osim ako ne želimo da budemo progresivni u svemu, samo ne i po pitanju ludih, i samo ih komotno maknemo s puta.

²⁸ Slučaj Wilme Montesi, devojke iz Rima, nesuđene glumice, čija se smrt 1953. vezivala za seksualne afere u koje su bile umešane osobe bliske vladajućim demohrišćanima. Slučaj su onda proširili neki novinari bliski PCI (druga partija na koju Pazolini ovde misli) i taj skandal je dugo bio predmet sukoba između demohrišćana (DC) i PCI.

²⁹ Anomija, stanje u kojem sve društvene norme dolaze u pitanje.

²⁷ Glavni dnevni list Komunističke partije Italije (PCI).

Ima ludaka koji posmatraju ljudska lica i njihovo ponašanje. I to ne zato što su sledbenici Lombrozovog pozitivizma³⁰ (na koji Ferara grubo aludira) već zato što znaju nešto o semiologiji. Oni znaju da kultura proizvodi kodove, da kodovi proizvode ponašanje, da je ponašanje jezik, i da u istorijskom trenutku kada verbalni jezik postaje potpuno konvencionalan i sterilan (tehnički), bihevioralni jezik (jezik tela i mimate) stiže odlučujući značaj.

Ako se vratim na početak naše rasprave, čini mi se da ima dobrih razloga za mišljenje da se kultura jedne nacije (u ovom slučaju, Italije) izražava pre svega kroz jezik ponašanja ili jezik tela, uz dodatak određene količine potpuno konvencionalizovanog i krajnje osiromašenog verbalnog jezika.

To je nivo jezičke komunikacije na kojem dolazi do: a) antropološke mutacije Italijana; b) do njihovog potpunog uniformisanja po jednom odobrenom modelu.

Prema tome: odlučiti da li da se kosa pusti do ramena ili skrati i puste brkovi (u stilu s početaka veka); da se nosi marama oko glave ili navuče kapa preko ušiju; da se sanja o „ferariju“ ili „poršeu“; da se pomno prati TV program; da se barata naslovima nekoliko bestselera; da se nose preterano pomodne pantalone i košulje; da se opsesivno stupa u odnose s devojka, od kojih se očekuje da stalno budu uz vas i u isti mah zagovara njihova „sloboda“, itd., itd.: sve to su *kulturni* činovi.

Svi mladi Italijani sada izvode iste činove, koriste isti jezik tela, postali su zamenljivi. To je nešto staro koliko i svet, ali samo u okviru neke društvene klase ili kategorije. Činjenica je, međutim, da su ti kulturni činovi, taj somatski jezik, postali međuklasni. Na trgu punom mladog sveta, niko više ne može da po telesnom izgledu razlikuje studenta od radnika, fašistu od antifašiste, što je 1968. još bilo moguće.

Problemi nekog ko pripada *inteligenciji* drugačiji su od problema člana neke partije ili nekog političara, čak i ako im je ideologija ista. Voleo bih kada bi moji sadašnji protivnici s leveice uvažili da sam u stanju da shvatim da će se Italija, ako se Razvoj zaustavi i zađe u recesiju, i

³⁰ Čezare Lombroso (Cesare Lombroso, 1835–1909), italijanski lekar i kriminolog, osnivač „Italijanske škole pozitivističke kriminologije“. Smatrao je da je sklonost ka kriminalu urođena i da se može utvrditi na osnovu fizionomije i telesne konstitucije.

ako partije leveice ne podrže sadašnju vlast, prosto raspasti. Opet, ako se Razvoj nastavi, kao što je i počeo, takozvani „istorijski kompromis“ nesumnjivo bi bio realistički način da se taj razvoj koriguje, u smislu koji je Berlinguer naznačio u svom referatu pred Centralnim komitetom Komunističke partije (videti *L'Unità*, od 4. VI 1974). I sad, kao što Mauricija Feraru ne zanimaju „lica“, tako ni mene bi trebalo da zanimaju manevri političke prakse? Naprotiv, ako ništa drugo, moja je obaveza da ih izložim svojoj donkihotovskoj i možda ekstremističkoj kritici. U čemu, dakle, vidim problem?

Evo jednog primera. U članku koji je pokrenuo ovu raspravu (*Corriere della Sera*, od 10. VI 1974),³¹ rekao sam da su pravi izvršioци zločina u Milanu³² i Breši italijanska vlada i policija: da vlada i policija to nisu želeli, masakra ne bi bilo. To je opšte mesto. U redu, na ovom mestu sebe zaista izlažem podsmehu, kada kažem da smo za te masakre odgovorni i svi mi progresivni, antifašisti, ljudi s leveice. U stvari, za sve ove godine nismo uradili doslovno ništa:

1) da bismo sprečili da priče o „državnom masakru“ postanu samo opšte mesto i da sve ostane na tome;

2) (mnogo gore) nismo uradili ništa da više ne bude fašista. Samo smo ih osudili i tako zadovoljili savest izrazima ogorčenja. Što jače i crnje ogorčenje, mirnija savest.

U stvarnosti, prema fašistima (mislim pre svega na mlade fašiste) ponašali smo se rasistički: žurno i okrutno, rasistički, hteli smo da verujemo da su rasno predodređeni da budu fašisti i da se naspram takve odluke sudbine ništa ne može učiniti. Ne zatvarajmo oči pred time: svi mi duboko u sebi znamo da je odluka nekog od tih mladića da postane fašista bila potpuno nasumična, samo gest, nemotivisan i iracionalan, i da je možda samo reč bila dovoljna da se to ne dogodi. Ali, niko od nas nije im se nikada obratio ili razgovarao s njima. Odmah smo ih prihvatili kao neizbežne predstavnike zla. I možda su tada bili maloletni ili mladi momci, koji nisu znali ništa, o bilo čemu, i samo se bacili naglavačke u strašnu avanturu, iz čistog očajja.

³¹ „Studio sulla rivoluzione antropologica in Italia“, *Scritti corsari*, Garzanti, Milano, 1975.

³² Bombaški napad u Milanu, 12. XII 1969, na Piazza Fontana (17 mrtvih i 88 ranjenih).

Ali, nismo bili u stanju da ih razlikujemo od ostalih (ne mislim od drugih ekstremista, nego od *svih* ostalih). To je naše grozno opravdanje.

Starac Zosima (književnost za književnost!) mogao je da odmah prepozna oceubicu Dmitrija Karamazova, među svima ostalim zatvorenicima sabijenim u njegovu ćeliju. Onda je ustao sa svoje stolice i prostro se pred njim. A mogao je to da uradi (kao što će nam kasnije reći mlađi Karamazov) zato što je Dmitriju bilo suđeno da počini najstrašnije delo i bude izložen najnehumanijem bolu.

Pomislite (ako imate snage) na tog momka ili momke koji su krenuli da postave bombe na trgu u Breši. Zar nije bilo razloga da ustanemo, odemo tamo i prostremo se pred njima? Ali, to su bili momci s dugim kosama ili staromodnim brkovima, s maramama oko glava ili kapama navučenicima preko ušiju; bili su bledunjavi i drski, upinjali se da se oblače po poslednjoj modi, istoj za sve, hteli da voze „ferarije“ i „poršee“ ili makar vespe, kao mali, idiotski arhandeli, sa ukrasnim devojkama iza sebe – ukrasnim, da, ali modernim, koje su za razvod i oslobođenje žena i razvoj uopšte... Ukratko, bili su to obični momci. Nije bilo ničeg po čemu bi se razlikovali od ostalih.

Čak i da smo hteli, ne bismo mogli da odemo tamo i bacimo se pred njih. Zato što je stari fašizam, makar sam zbog svoje jezičke izvito-perenosti, bio prepoznatljiv, dok se novi fašizam – koji je nešto sasvim drugo – više ne može razaznati: to više nije neka humanizovana retorika, to je amerikanizovani pragmatizam.

Njegov cilj je brutalno reorganizovani i uniformisani totalitarni svet.

„Il Potere senza volto“, *Corriere della Sera*, 24. VI 1974. Ponovo objavljeno u Pier Paolo Pasolini, *Scritti corsari*, pod naslovom, „Il vero fascismo e quindi il vero antifascismo“, Garzanti, Milano, 1975.

Kakav je ovo „udar“? Ja znam.

Ja znam.

Znam imena odgovornih za ono što se naziva „državnim udarom“ (iako je zapravo reč o seriji sistemskih „udara“ izvedenih radi očuvanja vlasti).

Znam imena odgovornih za masakr Milanu, 12. decembra 1969.

Znam imena odgovornih za masakre u Breši i Bolonji, iz prvih meseci 1974.

Znam imena onih s „vrha“, koji su manipulirali kako starim fašistima, koji su smislili „udar“, tako i neofašistima, materijalnim počiniocima prvih masakara, i konačno, „nepoznatim“ počiniocima najskorijih masakara.

Znam imena ljudi koji su upravljali dvema različitim, zapravo suprotnim fazama tenzije: prvom, antikomunističkom fazom (Milano 1969), i drugom, antifašističkom (Breša i Bolonja 1974).

Znam imena ljudi iz one moćne grupe koja je, uz pomoć CIA (i iz drugog ešalona, grčkih pukovnika i mafije), prvo pokrenula (bedno propali) antikomunistički krstaški pohod, da bi zaustavila bujicu iz 1968, a zatim obnovila svoje antifašističko devičanstvo, da bi ublažila katastrofu „referenduma“.³³

Znam imena onih koji su, između dve mise, pružali i obezbeđivali političku zaštitu starim generalima (da bi, u rezervi, zadržali organizaciju za eventualni državni udar), mladim neofašistima ili tačnije neonacistima (radi izazivanja konkretne antikomunističke tenzije) i konačno običnim kriminalcima, koji su sve do danas ostali bezimni i što će to verovatno ostati zauvek (radi izazivanja sledeće, antifašističke tenzije). Znam imena ozbiljnih i važnih ljudi, koji se kriju iza nekih komičnih likova, kao što je onaj general Gorske straže, koji je, u pomalo operet-

³³ Videti f. 34. Referendum o razvodu, održan 12. V 1974, veliki poraz crkve i demohrišćana.

skom maniru, komandovao iz Čitadukala³⁴ (dok su italijanske šume gorele) ili iza nekih mutnih karaktera, s čisto organizacionom ulogom, kao što je general Mičeli.³⁵

Znam imena ozbiljnih i važnih ljudi, koji stoje iza tragičnih mladića, koji su se opredelili za samoubilačka fašistička zverstva, ili iza običnih kriminalaca, sicilijanskih ili nekih drugih, koji su im ponudili svoje usluge, kao ubice i atentatori.

Znam sva ta imena i znam sve te činjenice (napadi na institucije i masakri) za koje snose odgovornost.

Znam. Ali, nemam nikakve dokaze. Nemam čak ni neke tragove.

Znam, zato što sam intelektualac, pisac koji pokušava da prati ono što se dešava, da sazna sve o onome o čemu piše, da zamisli ono što se ne zna ili prećutkuje, koji povezuje i ono najudaljenije, koji sastavlja razbacane i fragmentarne elemente celovite političke slike, koji vraća logiku tamo gde izgleda vladaju samo proizvoljnost, ludilo i tajna.

Sve to je deo mog zanata i instinkta mog zanata. Mislim da je malo verovatno da je „radna verzija“ moje priče pogrešna, da nema veze sa stvarnošću i da su njene reference na stvarne ljude i činjenice netačne. Takođe, verujem da mnogi drugi intelektualci i pisci znaju ono što znam i ja, upravo kao intelektualac i pisac. Naime, nije tako teško rekonstruisati istinu o onome što se događalo u Italiji posle 1968.

³⁴ Città Ducale ili Cittaducale, gradić 70 km istočno od Rima, mesto u kojem je osnovana Škola Državne gorske straže (Scuola del Corpo Forestale dello Stato). Pazolini misli na Lučijana Bertija (Luciano Berti, 1920-2012), koji je u to vreme bio direktor Škole (u raznim izvorima, njegov čin varira od potpukovnika do generala), ali čija je Gorska straža, kao sastavni deo policije, pružila podršku Juniju Valeriju Borgezeu (Junio Valerio Borghese, 1906-1974), bivšem ratnom heroju, okorelom fašisti i vođi Nacionalnog fronta (Fronte nazionale), u njegovom pokušaju puča, 7-8. XII 1970. Inače, i Berti i Borgeze su se u Drugom svetskom ratu, posle kapitulacije Italije, borili na strani Italijanske socijalne Republike (Repubblica Sociale Italiana ili Repubblica di Salò), poslednjeg uporišta italijanskih fašista.

³⁵ Vito Miceli (1916-1990), italijanski general, šef vojne kontraobaveštajne službe SISMI (Servizio per le Informazioni e la Sicurezza Militare), kasnije SID (Servizio Informazioni Difesa). Član masonske lože Propaganda Due (P2) i poslanik neofašističke partije Italijanski socijalni pokret – Nacionalna desnica (Movimento Sociale Italiano – Destra Nazionale).

Ta istina – osećamo to, sa apsolutnom preciznošću – leži iza velikog broja tekstova, uključujući i one čiji su autori novinari i političari: to jest, ne iza proizvoda mašte ili fikcije, kao što moji moraju biti, po samoj svojoj prirodi. Najnoviji primer: jasno je da se istina, sa svim svojim imenima, probija iza uvodnika *Corriere della Sera* od 1. novembra 1974.

Moguće je da novinari i političari takođe imaju neke dokaze ili makar tragove.

Problem je onda u sledećem: novinari i političari, iako verovatno imaju neke dokaze i svakako neke tragove, ne navode imena.

Na kome onda ostaje da navede ta imena? Očigledno na onima koji ne samo da imaju dovoljno hrabrosti, već i koji nisu u praksi kompromitovani vlašću i koji, po definiciji, nemaju šta da izgube: dakle, na intelektualcima.

Neki intelektualac bi, prema tome, mogao da lako iznese ta imena u javnost: ali, on nema ni dokaze, niti tragove.

Vlast i svet koji, iako nije deo nje, održava s njom praktične veze, lišili su slobodne intelektualce – upravo zbog onoga što ih čini intelektualcima – mogućnosti da sakupe dokaze i tragove.

Moglo bi mi se, na primer, prigovoriti da kao intelektualac i neko ko smišlja priče, ne bih mogao da otvoreno stupim u svet politike (u vlast ili blizu vlasti), da napravim kompromis s njim i tako steknem neku šansu da dođem do dokaza i tragova.

Ali, na taj prigovor mogu da odgovorim da to nije moguće upravo zato što sama odbojnost da se stupi u takav politički svet potvrđuje moju potencijalnu intelektualnu snagu da kažem istinu: to jest, da navedem imena.

Intelektualna hrabrost, da se kaže istina, i politička praksa, u Italiji su nespojivi.

Intelektualcu – koga duboko i zdušno prezire cela italijanska buržoazija – dajemo lažno uzvišeni i plemeniti mandat, koji je zapravo podanički: da raspravlja o moralnim i ideološkim problemima.

Ako prihvati taj mandat, intelektualac postaje izdajnik svoje prave uloge: odmah počinje da viče zbog „izdaje sveštenstva“ (kao da je od njega očekivao nešto drugo), što služi kao besplatan alibi za političare i lakeje vlasti.

Ali, ne postoji samo jedna vlast: tu je i opozicija vlasti. U Italiji je ta opozicija toliko velika i jaka da i sama predstavlja vlast: mislim, naravno, na Komunističku partiju Italije.

Sigurno je da je u ovom trenutku postojanje jedne velike opozicione partije, kao što je KPI, spas za Italiju i njene bedne demokratske institucije.

Komunistička partija Italije je čista zemlja usred prljave zemlje; poštena zemlja, unutar nepoštene; inteligenta zemlja, unutar glupe; obrazovana zemlja, unutar neobrazovane; humanistička zemlja, unutar one potrošačke. U poslednjih nekoliko godina, između KPI – shvaćene u pravom unitarnom smislu, kao kompaktne celine, koju čine vođe, baza i glasačko telo – i ostatka Italije, otvorio se ambis: tako je KPI postala „odvojena zemlja“, ostrvo. I upravo iz tog razloga ona danas može da, više nego ikada ranije, održava bliske odnose sa korumpiranom, nesposobnom, degradiranom stvarnom vlašću: ali, ti odnosi su diplomatski, gotovo kao između dve države. Tačnije, njihove etike, shvaćene kao konkretne celine, potpuno su nespojive. To je osnova na kojoj bi trebalo postići realistički „kompromis“, koji bi mogao da spase Italiju od potpunog kolapsa: „kompromis“, ali koji bi u stvarnosti bio „savez“, između dve susedne države ili između dve države koje su uklještene jedna u drugoj.

Ali, sve te pozitivne stvari koje sam rekao o KPI čine i njene relativno negativne strane.

Podela Italije na dve zemlje, jedne do guše u degradaciji i degeneraciji, druge netaknute i nekompromitovane, ne može biti razlog za mir i konstruktivnost.

Pored toga, ako se ispravno shvati ono što sam ovde naznačio, mislim da se objektivno, kao zemlja unutar zemlje, opozicija poistovećuje s drugom vlašću, koja je i dalje vlast.

Samim tim, političari iz takve opozicije mogu da se ponašaju samo kao ljudi od vlasti.

U ovom konkretnom slučaju, koji nas se tako dramatično tiče, i oni daju intelektualcima mandat, koji su sami odredili. I ako intelektualac taj mandat – opet čisto moralni i ideološki – ne ispuni, on, na opšte zadovoljstvo, postaje izdajnik.

Zašto onda političari iz opozicije, ako imaju dokaze ili makar tragove – kao što verovatno imaju – ne obelodane imena pravih krivaca, to jest

političkih krivaca za komične pučeve i užasne masakre iz poslednjih nekoliko godina? Odgovor je vrlo prost: ne obelodanjuju imena, u meri u kojoj prave razliku – koju intelektualac odbija – između političke istine i političke prakse. Prema tome, prirodno je da ne otkrivaju dokaze i tragove intelektualcu koji nije funkcioner: to im ne pada napamet, kao što je uostalom i normalno, s obzirom na objektivnu situaciju.

Intelektualac mora nastaviti da se drži zadatka koji mu je nametnut kao dužnost, da ponavlja svoj kodifikovani oblik intervencije.

Dobro znam da nije čas – naročito u ovom trenutku italijanske istorije – javno iznositi predlog o uskraćivanju poverenja celokupnoj političkoj klasi nacije. To ne bi bilo ni diplomatski, niti umesno. Ali, to su političke kategorije, a ne kategorije političke istine, kojima je nemoćni intelektualac – kad god i koliko god može – dužan da služi.

Da li to onda znači da samo zato što ne mogu da navedem imena odgovornih za pokušaje puča i masakre, nemam pravo ni da izustim (ne samo kao zamenu za to) svoju nemoćnu i idealnu osudu cele italijanske političke klase?

Činim to, zato što verujem u politiku, zato što verujem u „formalne“ principe demokratije, u Parlament i političke partije. I naravno, sve to iz svoje posebne perspektive, koja je komunistička.

Spreman sam da odmah povučem svoj predlog o uskraćivanju poverenja (to bih jedva dočekao) čim neki političar – ne na osnovu političke računice, to jest, ne kada nastupi čas da se to uradi, već da bi se stvorili uslovi za takav čas – odluči da otkrije imena odgovornih za pučeve i masakre, za šta – što dobro zna, kao i ja – mora imati neke dokaze ili makar tragove.

Možda će se – ako Amerikanci to dopuste, naime, ako se donese „diplomatska“ odluka da se nekoj drugoj demokratiji dopusti ono što je američka demokratija dopustila sebi posle Niksona – ta imena, pre ili kasnije, otkriti. Ali, oni koji će ih otkriti biće isti oni koji su delili vlast s njima, kao manji krivci, naspram onih velikih (što ih, za razliku od američkog slučaja, ne čini ništa boljim). I to će biti konačni državni udar.

„Che cos'è questo golpe?“, Corriere della Sera, 14. XI 1974. Ponovo objavljeno kao „Il romanzo delle stragi“, Pier Paolo Pasolini, Scritti corsari, 1975.

Vakuum vlasti u Italiji ili „članak o svicima“

Pazolini i Enrike Irazoki (Enrique Irazoqui, 1944), u mestu Sassi di Matera (južna Italija), na snimanju filma *Il Vangelo secondo Matteo*, 1964. Foto: Domenico Notarangelo.

„Razlika između adjektivnog i supstantivnog fašizma seže sve do časopisa *Il Politecnico*, drugim rečima, u vreme neposredno posle rata...“ Tako počinje članak o fašizmu Franka Fortinija (*L'Europeo*, 26. XII 1974), članak s kojim se u načelu, kako se to kaže, potpuno i u celini slažem.³⁶ Ne mogu, međutim, da se složim s njegovim tendencioznim početkom. U stvari, razlika između dva „fašizma“, koju je artikulisao *Politecnico*, nije ni relevantna, niti aktuelna. Važila je do pre nekih deset godina, kada je demohrišćanska vlast još uvek bila čist i prost prođuzetak fašističkog režima.

Ali, onda se, pre desetak godina, dogodilo „nešto“. „Nešto“ čega nije bilo i što se nije moglo predvideti, ne samo u vreme časopisa *Politecnico*, nego ni godinu dana pre nego što se dogodilo (niti, kao što ćemo videti, dok se dešavalo).

Pravo poređenje između dva fašizma ne može se, prema tome, napraviti „hronološki“, između fašističkog i demohrišćanskog fašizma, već između fašističkog fašizma i radikalno, potpuno i nepredvidljivo novog fašizma, koji je donelo to „nešto“, od pre deset godina.

Pošto sam pisac i pošto sam umešan u kontroverze ili makar u rasprave s drugim piscima, dopustite mi da iznesem jednu poetsko-književnu definiciju te pojave, koja se u to vreme dogodila u Italiji. To će nam pomoći da pojednostavimo i skratimo izlaganje o toj temi (a možda i da je bolje shvatimo).

³⁶ *Il Politecnico*, „časopis za savremenu kulturu“, blizak levici, koji je izlazio u Milanu, od 1945–1947. Jedan od osnivača bio je i Franko Fortini (Franco Fortini, 1917–1994) – pisac, pesnik, kritičar i prevodilac – dugo vremena Pazolinijev prijatelj i saradnik. Sukobili su se zbog Pazolinijeve poeme „KPI mladima!“ i „Apologije“, posle čega su prekinuli svaki kontakt.

Početak šezdesetih godina, usled zagađenja vazduha i, pre svega na selu, zagađenja voda (bistrih, plavih reka i kanala), počeli su da nestaju svici. Bila je to munjevita i zaslepljujuća pojava. Posle svega nekoliko godina, svici su iščezli. (Sada je to samo bolno sećanje na prošlost: neka stara osoba, s takvim uspomenu, ne može više da bude mlada među današnjim mladima, i zato ne može da se s nekim lepim žalom osvrne na ta vremena.)

To „nešto“, što se dogodilo pre desetak godina, nazvaćemo „nestankom svitaca“.

Demohrišćanski režim je prošao kroz dve potpuno različite faze, koje ne samo da se ne mogu porediti, što bi podrazumevalo neki stepen kontinuiteta između njih, nego su čak i istorijski postale nesamerljive.

Prva faza tog režima (na koju su se radikali oduvek s pravom pozivali) jeste ona koja se proteže od kraja rata do nestanka svitaca. Druga faza je ona od nestanka svitaca do danas. Razmotrićemo ih redom.

PRE NESTANKA SVITACA

Kontinuitet između fašističkog i demohrišćanskog fašizma je potpun i apsolutan. Ovde se neću baviti nekim pitanjima koja su bila razmatrana u to vreme, možda baš u časopisu *Politecnico*, kao što su propuštena prilika za čišćenje, kontinuitet zakona (iz vremena fašizma), policijska brutalnost i nepoštovanje ustava. Zadržaću se samo na nečemu što je od značaja za retrospektivnu istorijsku svet. Demokratija kojom su se antifašistički demohrišćani suprotstavljali fašističkoj diktaturi, bila je besramno formalna.

Ona je počivala na apsolutnoj većini glasova, osvojenoj u širokom sloju srednje klase i ogromnim masama seljaštva, usmerenih od strane Vatikana. A to upravljanje od strane Vatikana bilo je moguće samo zato što je imalo oslonac u potpuno represivnoj vlasti. U takvom svetu, važile su iste „vrednosti“ kao i u fašizmu: crkva, porodica, poslušnost, disciplina, red, štedljivost i moralnost. Te „vrednosti“ (kao i u vreme fašizma) bile su „prave“: pripadale su posebnim i konkretnim kulturama, od kojih se sastojala stara seoska i paleoindustrijska Italija. Ali, od trenutka kada su uzdignute u rang nacionalnih „vrednosti“, izgubile su svaku realnost i postale jezivi, glupi i represivni etatiistički konformizam: konformizam

fašističke i demohrišćanske vlasti. Obe „elite“, one iz vremena fašizma i one iz prve faze demohrišćanskog režima, krasili su isti provincijalizam, prostakluk i ignorantstvo. Paradigma tog ignorantstva bili su pragmatizam i formalizam Vatikana.

Sve to danas izgleda jasno i nedvosmisleno, zato što su intelektualci i opozicija iz onog vremena gajili zaista lude nade. Nadali su da ono što oni vide nije sasvim istinito i da formalna demokratija ipak nešto znači. A sada bih, pre nego što pređem na drugu fazu, posvetio nekoliko ređova prelaznom periodu.

ZA VREME NESTANKA SVITACA

U tom periodu, razlika između fašizma i fašizma kojim je baratao *Politecnico* još nije bila na snazi. Ni ona velika zemlja koja se formirala unutar nacije – to jest, mase seljaka i radnika koje je organizovala KPI – niti oni najnapredniji kritički intelektualci, nisu primetili „iščezavanje svitaca“. Oni su se sasvim dobro razumeli u sociologiju (koja je u to vreme dovela u pitanje metod marksističke analize): ali, njihova saznanja, u suštini formalistička, još nisu bila isprobana u životu. Niko nije mogao da sagleda kakvu neposrednu budućnost donosi istorijska realnost, kao ni vezu između onoga što se tada nazivalo „blagostanjem“ i „razvojem“, koja je u Italiji, po prvi put, dovela do „genocida“ o kojem je Marks pisao u *Manifestu*.³⁷

POSLE NESTANKA SVITACA

„Vrednosti“ starog seoskog i paleoindustrijskog sveta, proglašene za nacionalne i tako falsifikovane, odjednom više nisu bile važne. Crkva, domovina, porodica, poslušnost, red, štedljivost, moralnost, ništa od toga više nije bilo važno. Nisu više bile od koristi čak ni u obliku lažnih

³⁷ Marks, na vrlo dramatičan način, piše o nestanku relativno autonomnog feudalnog seljaštva i kolonizovanih naroda, ali to na kraju tumači kao nužnu cenu progresa, budući da je na kapitalizam gledao kao na istorijski „nužnu fazu“; taj stav je donekle korigovao tek u svojim poznim beleškama, objavljenim mnogo kasnije, tako da nisu imale nikakvog uticaja na „ortodokсни“ marksizam, iz vremena formiranja velikih komunističkih partija i pokreta. Pazolini je istu sliku očigledno tumačio drugačije. Videti prvi intervju iz dela *Salò*, kao i tekstove *Nesrećna omladina* i *Denarijelo*, deo „Naša nemoć pred pedagoškim jezikom stvari“.

vrednosti. Preživele su u svedenom obliku, u okviru klerofašističkog poretka (čak ih je i MSI suštinski odbacivao).³⁸ Zamenile su ih „vrednosti“ novog tipa civilizacije, potpuno drugačije od onih seljačkih i paleo-industrijskih. Kroz taj fenomen su druge države već prošle. Ali, u Italiji je to bilo nešto sasvim posebno, zato što je bila prva „unifikacija“ kroz koju je naša zemlja prošla, dok se u drugim zemljama ona preklapala sa određenom logikom monarhističke unifikacije i kasnijom unifikacijom koju su donele buržoaska i industrijska revolucija. Italijanska trauma izazvana sudarom „arhaičnog“ pluralizma i nivelišućeg industrijalizma ima možda samo jednu preteču: Nemačku pre Hitlera. I u toj zemlji su vrednosti različitih, specifičnih kultura bile uništene nasilnom, industrijskom uniformizacijom, što je za posledicu imalo stvaranje ogromnih masa koje nisu više imale ni drevne (seljačke ili zanatske), niti moderne (buržoaske) korene, i od kojih je nastalo to divljačko, izopačeno i nedokučivo telo nacističkih trupa.

Nešto slično se sada dešava u Italiji i to još nasilnije, utoliko što je industrijalizacija iz sedamdesetih godina takođe dovela do one odlučujuće „mutacije“, kao i u Nemačkoj pre pedeset godina. Kao što znamo, više se ne suočavamo s nekim „novim vremenima“, već s novom erom ljudske istorije, gde se ljudska istorija sagledava u milenarističkim okvirima. Italijani nisu mogli da na gori način reaguju na tu istorijsku traumu. Za svega nekoliko godina (naročito u centralnoj i južnoj Italiji), postali su populacija degenerika, pajaca, čudovišta i kriminalaca. Da bi se to shvatilo, treba samo izaći na ulicu. Ali, naravno, da bi se ta promena kod ljudi shvatila, treba ih voleti. Na svoju žalost, zaista sam voleo te ljude, taj italijanski narod: i to kako mimo obrazaca moći (u stvari, u očajničkoj opoziciji moći), tako i mimo populističkih i humanističkih obrazaca. To je bila prava ljubav, ukorenjena u mom načinu postojanja. A onda sam, „svojim očima“, video kako kompulzivno ponašanje koje nameće konzumeristički režim menja i izobličuje svest Italijana, do tačke nepovratne degradacije. Tako nešto se nije dogodilo za vreme fašističkog fašizma, kada je ponašanje bilo potpuno odvojeno od svesti. „Totalitarna“ vlast je neprekidno pokušavala da nametne nova pravila ponašanja: ali, sve je bilo uzalud; nije joj uspelo da uključi svest. Faši-

³⁸ Movimento Sociale Italiano: Italijanski socijalni pokret, naslednik Musolinijevog fašističkog pokreta, osnovan 1946.

stički „modeli“ bili su samo maske, koje su se stavljale i skidale. Kada je fašistički fašizam propao, sve se vratilo na staro. To se dogodilo i u Portugaliji: posle četiri decenije fašizma, Portugalci su proslavili Prvi maj kao da su ga poslednji put slavili prošle godine.

Zato je, dakle, smešno to što razliku između dva fašizma Fortini smešta u period neposredno posle rata: razlika između fašističkog fašizma i fašizma iz druge faze demohrišćanskog režima nema nikakvog osnova ne samo u našoj istoriji, već verovatno ni u celoj istoriji.

Ne pišem ovaj članak zato da bih ulazio u rasprave o ovoj temi, iako mi je to veoma blisko. Pišem ga iz nekih sasvim drugih razloga. Navešću ih.

Svi moji čitaoci su sigurno primetili promenu do koje je došlo kod demohrišćanskih zvaničnika: za svega nekoliko meseci, pretvorili su se u pogrebne maske. Istina, oni nam i dalje upućuju blistave osmehe, a njihova lica zrače neverovatnom ozbiljnošću. U očima im igra ta iskrena, blažena iskra dobre volje, osim kada nam šeretski i lukavo namiguju. To, očigledno, prija biračima, isto koliko i prava sreća. Pored toga, naši moćnici ne prestaju nam isporučuju svoje nerazumljive brbljarije, u čijem *flatus vocis* (puki dah) plutaju njihova uobičajena, stereotipska obećanja.

U stvarnosti, svi oni su samo maske. Siguran sam da kada bismo skinuli te maske, iza njih ne bismo našli čak ni hrpu kostiju ili pepela: ne bismo našli ništa, samo prazninu. Objašnjenje je prosto: u stvarnosti, u Italiji danas postoji dramatičan vakuum vlasti. Ali, u tome i jeste stvar: nije reč o vakuumu zakonodavne ili izvršne vlasti, čak ni o vakuumu rukovodstva, niti, konačno, o vakuumu vlasti u bilo kom tradicionalnom smislu. Reč je o vakuumu same vlasti.

Kako je došlo do toga? Ili pre, „kako se to moglo dogoditi ljudima od vlasti?“.

Objašnjenje je opet jednostavno: ljudi iz demohrišćanske vlasti su prešli iz faze „svitaca“ u fazu „nestanka svitaca“, a da to nisu ni primetili. Ma koliko podsećali na kriminalce, njihovo neznanje je u tom pogledu bilo apsolutno; nisu ni najmanje sumnjali da vlast koju su držali i sprovodili ne prolazi kroz neku „normalnu“ evoluciju već kroz radikalnu promenu same njene prirode.

Uljuljkali su se u iluziju da se u njihovom režimom ništa nije zaista promenilo; da će, na primer, doveka moći da računaju na podršku Vati-

kana; nisu shvatili da vlast, koju su i dalje držali i sprovodili, više ne zna šta da radi s Vatikanom, kao centrom siromašnog, nazadnog seljaštva. Živeli su u iluziji da će uvek moći da računaju na nacionalističku vojsku (kao i njihove fašističke preteče); nisu videli da vlast, koju su i dalje držali i sprovodili, već manevriše s postavljanjem temelja nove armije, koja bi praktično bila transnacionalna, tehnokratska policija. Isto bi se moglo reći i za porodicu, prisiljenu, bez srećno rešenog pitanja kontinuiteta s periodom fašizma, na štednju i moralnost; konzumeristička vlast sada od nje zahteva radikalne promene, u smislu modernizacije, da prihvati razvod, a onda verovatno i sve ostalo, bez ograničenja (ili makar u granicama koje dopušta permisivnost nove vlasti, još totalitarne, zbog svoje nasilne sveprisutnosti).

Demohrišćanski političari su sve to progutali, ubeđeni da time i dalje upravljaju. Nisu shvatili da je to „nešto drugo“: nešto nesamerljivo, ne samo s njima nego s celim oblikom civilizacije. Kao i uvek (videti kod Gramšija), neki simptomi mogli su se nazreti samo u jeziku. U prelaznoj fazi – „za vreme“ nestanka svitaca – demohrišćanski vladari su promenili svoj način komunikacije, skoro preko noći, i usvojili potpuno novi jezik (između ostalog, nerazumljiv kao i latinski); naročito Aldo Moro; to jest, neko ko (u zagonetnoj korelaciji) izgleda najmanje umešan u užasna zločina počinjena od 1969. do danas, s ciljem, za sada formalno ostvarenim, da se vlast zadrži po svaku cenu.

Kažem „formalno“, zato što se, ponavljam, iza automatskih pokreta i osmeha demohrišćanskih političara zapravo nalazi praznina. Prava vlast se sprovodi bez njih: u svojim rukama oni drže samo beskorisne poluge; jedino što je na njima stvarno su njihova žalosna dvoredna odela.

Istorija, međutim, ne trpi „vakuum“: on se može utemeljiti samo kao apstrakcija ili apsurd. Vrlo je verovatno da se „vakuum“ o kojem sam govorio već popunjava, kroz krizu i reorganizaciju, koji mogu samo da izazovu pometnju u celoj zemlji. Jedan od pokazatelja su i „morbidna“ očekivanja od državnog udara. Kao da bi to bila samo „smena“ grupe ljudi, koja je tako užasno vladala trideset godina, i dovela Italiju do ekonomskog, ekološkog, urbanističkog i antropološkog sloma.

Lažna zamena tih „tikvana“ nekim drugim „tikvanima“ (koji ne bi bili manje već samo još žalosnije komični), u pokušaju da se veštački osnaži stari aparat fašističke vlasti, u stvarnosti ne bi promenila ništa (kada bi se

to dogodilo, jasno je da bi te trupe, po svom karakteru, bile nacističke). Prava vlast, kojoj su poslednjih deset godina „tikvani“ služili, ne uviđajući stvarnost, možda već počinje da ispunjava „vakuum“ (što unapred poražava eventualno učešće u vlasti velike komunističke „zemlje“, rođene u debaklu Italije: zato što to nije pitanje „upravljanja“). Ovde razvijamo apstraktne slike te „prave vlasti“, koje su u osnovi apokaliptične. Ne znamo kakav će oblik ona poprimiti kada počne da direktno zamenjuje svoje službenike, koji u njoj vide samo tehniku „modernizacije“. U svakom slučaju, što se mene tiče (i ako to zanima čitaoca), jedno je jasno: dao bih ceo *Montedison*,³⁹ makar to bila i multinacionalka, za jednog svica.

„Il vuoto del potere in Italia ovvero 'l'articolo delle lucciole“, *Corriere della Sera*, 1. II 1975. P. P. Pasolini, *Scritti corsari*, Garzanti, Milano, 1975.

³⁹ U to vreme, najveća italijanska hemijska korporacija.

Pjer Paolo Pazolini
POVRATAK SVITACA
Scritti politici 1968–1975

Kompletna knjiga se može preuzeti sa stranice Porodične biblioteke.

Štampano izdanje, za sada, ne postoji. Pored jedinstvenog fajla, svi tekstovi su priređeni i kao serija bukleta (prema poglavljima zbirke):

1. Salò
2. Dragi Đenarijelo
3. Olovne godine
4. Komunizam
5. Razgovor o Pazoliniju i drugi prateći tekstovi (*Prolog, Predgovor, odlomci i komentari iz Petog poglavlja, itd.*)

